лиотека и нашия турко...

В. Шанов

Кой предаде Плевен

(Според шифрованата турска телеграма, намерена в Ориенталския Отдел при Соф. нар. библиотека).

25. XII 1945 год.

София

В. Шанов

Кой предаде Левски

25. XII 1945 г.

София

Кой предаде Левски.

Предговор

Много отдавна, даже още преди освобождението на България, както и след него от турското владичество, между учените хора, които бяха се заели да се доберат до най-положителни данни досежно предаването на Апостола на свободата - Левски на турската власт, беше се появило едно различие в мненията по сполетялата злата участ, която стигна този велик народен борец за свободата на своята Родина. Преди залавянето на Левски някои негови другари-съмишленици на освободителното дело, следейки усилията на турската власт да тури ръка на този неустрашим герой, устно и писмено бяха съветвали Левски да се пази. Христо Ботев в едно писмо до Панайот Хитов от 1.IV 1871 год. между другото му пише така: „Гарвам се на Левски,

не той неуморно се труди за общото благоденствие. Моля Бога, дано ~~Тебе~~ ти му подари дълги дни и го запази от неприятелите." (Страшимиров „Извори" т. I стр. 480).

Христо Иванов - Големият, книговез по професия и личен приятел на Левски, в едно от писмата си до него от 6. VII 1872 год. като му честити дадения напредък в делото и ~~му упорито помощта на Всевишния~~, дава му сериозен съвет: „Нъ на вънъ недейте отива въ най-многото опасностите сами, не че те не жалея, нъ мене страхъ да не са некакъ убиени, или уловени, защото хиляди ни като мене и другите са по-лесно спечелваме, а пакъ тебе немощеми да спечелимъ никога." (Стр. „Извори" т. I стр. 353). А пък Христо Иванов-другият, също в едно от своите писма до Левски, съветва го така: „Имашъ хора, които трябва да отговарят за постъпките си, само ги поучавайте, какъ трябва да направят, а Вие стойте си настрана, понеже от Вас по-големи работи се очакват".

(Стр. „Дунав“ т. I стр. 356). Обаче въ-
преки съветите на неговите другари
и молитвите на Хр. Ботев, отправе-
ни към Бога, за да пази Левски от
неприятели, намери се един Божи слу-
жител, който предаде Левски на не-
приятеля за да го погуби.

Предателството бе извършено и
Васил Левски увисна на бесилката. Всич-
ки родолюбиви българи вътре и вън от
България бяха покрусени от тая вест.
Любен Каравелов, един от най-дейни-
те ръководители на революционния
комитет в Букурещ, нареди до коми-
тетите в България да направят
най-щателно издирване, за да се уста-
нови, кой е предал Левски на турска-
та власт. Всички сведения, които
са му били изпращани, помествал ги
в своя вестник „Независимость“.
Ето някои от тия сведения: В брой 38
год. III от 1873 г. ето какво пише тоя:
„Научаваме се из достоверен източ-
ник, че покойний Васил Левски е пре-
даден от двамина ловчани. Единът от тях

Слѣд Ботевото

И Ловчанци от своя страна не са оставали равнодушни към тоя "изверг" в горна раса. Както нахално пише Каравелов вов в ... „Независимост" бр. 43 от 1874 год.

по име Добре е механджия, а другия,
по име Пано Пенковъ е обявен
чапкънинъ. Това известие се потвър-
дява съ множество факти. Тука е
помешанъ и единъ попъ, но ние не сме
известни, до колко е голямо неговото
предателство". Въ дописка отъ Ловечъ
в същия вестник бр. 47 год. III отъ 1873 год.
ето какво пише Каравелов: „Позитивно
вече се знае, че Васил Левски е предаденъ
отъ попъ Кръстю. Васил е далъ на тоя
попъ малко пари и некои други
неща да ги скрие; а тия пари и
тия неща са били най-главната
причина, която е накарала черков-
ния служител да предаде единъ черков-
на душа на турските джелати .....
Сега за сега всеки българинъ се
гнуси отъ попъ Кръстя. Всеки бълга-
ринъ го нарича Юда и го презира.
Презиратъ го даже и турците." стр. 5
Според „Борба" [illegible]
~~Вов в "Независимость" год. IV бр. 43~~
~~отъ 1874 год. е поместено следното съоб-~~
~~щение~~: „Изъ Ловечъ явяватъ, че попъ
Кръстю, който пред- [illegible] и [illegible]

предаде на турцитѣ своего стадо, е отърсал отъ нагорнира совесть и отъ гнетерара на човечеството. Ако този изродъ излезе въ чаршията да раздава нафора, то, нито единъ отъ вѣрующитѣ са не приближава до него; ако вървѣ изъ пътя, то, всѣки му обръща гърба си; ако иде въ нѣкоя къща, то, или бѣгатъ отъ него, или го посрѣщатъ безъ езикъ и съ очевидна ненавистъ...... Мнозина му говорятъ въ очитѣ, че той е предатель, че е проклетъ отъ Бога; нъ той минува като черенъ грабъ и вървѣ изъ пътя като порѣвълъ".

И Хр. Ботьов в своята статия: „Защо и за кого пиша?", помѣстена във в. „Независимостъ" год. IV бр. 8 от 1874 год., между другото ето какво пише: „Поганецътъ вече предатель и убиецъ на покойний Василъ Левски въ последно време е станалъ официялнъ шпионинъ. Азъ говоря за попа Кръстя Недвълковъ, който и до днесь се счита за християнинъ

x) Ποιν κρυερια

По спора за шифрованата турска телеграма за попъ Кръсто

Между управата на Нар. библиотека и нашия турколо...

който служи въ черковището на бо-
жествена служба": х) На среща

И Каравелов и Ботьов бяха уверени
в предателството на поп Кръсто,
обаче, поради липса на факти, видимо се, Комитета в Букурещ не се решаваше да
накаже предателя. Може би и поради
опасността от масови арести и затварянията на
невинни българи, [illegible] ако беше наказал
предателя, комитета ~~беше се отказал~~ не се реши тогава да се справи с преда-
~~[illegible]~~.—

Дойде и освобождението на България.
Историци, обществени, поети и писатели
се заеха да търсят факти, за да устано-
вят самата истина по предател-
ството на Апостола. И поп Кръстьо
от своя страна, знаейки какво угрожава погалата, не беше спокоен:
от една страна в лицето на своя
другар свещеника Антонов Георги-
~~[illegible]~~ намери човека да го защи-
щава, като той последния лансира легендата,
че уж някой си ловчалия дошъл при
него да се изповяда и му съобщил, че пре-
дателите на Левски са били неговите
другари Дим. Пицов и поп Луканов; обаче

По спора за шифрованата турска телеграма за попъ Кръсто

Между управата на Нар. библиотека и нашия турколо...

черковните канони не му позволяваха да открие името на лицето, което той е изповядал. От друга страна пък и самият поп Кръстю написал е на старини за свое оправдание и след като я пращал в няколко редакции на излизащите по онова време вестници в България и му било отказано да я поместят, той я е написал в своя „Требник", който сега се намира в Соф. народна библиотека.

Обаче, поради липса на доказателства в научната ни литература стана причина да се очертаят три главни становища по въпроса за злочестата участ на дякона Васил Левски: едни казваха, че поп Кръстю е предал Левски; други до скоро твърдяха, че не поп Кръстю, а Димитър Пъшков и Марин поп Луканов, членове на Ловчанския комитет, са предатели на Левски и най-после трети бяха на мнение, че не е имало никакво предателство, а турската потера сама е попаднала по дирите на Левски и го заловила.

*) За установяване на самаре мерила биде

През 1888 год. бълг. правителство беше се погрижило да се снабди с преписи от тур. док. по револ. борби в България, като по решение на М. съвет от 30.III 1888 г. тогав. М-р на Н. пр. Живков с теле-грама № 2288 от 2.IV с.г. е командир. в Цариград директора на дев. гимн. в гр. Ямбол Груев, като лице което влад. тур. език, за да може, с разр. на тур. прав. да бъде допуснат в турските библ. каква и в архиви, помещ. за да се снабди с необход. преписи от тур. док, отнасящи се до участието на бълг. през времето на тур. владич. каква и до револ. дейности на комитетите в отделните първо в България. Обаче след двумесечно разходка като от учреждение в учреждение му беше отказано да снима каквито и да било преписи, като се му сподумили че, според закона за пазене тайни тур. докум. той е предвидено да правят заявление за всеки един докум. от който би се интересувал след което, ако се получи разрешение от надл. място, само тогава трябва да преписва документа срещу заплащане изв. такса. Груев по нареждане на Живков се завръща в Бълг. без да получи нито един препис.

Такива подробности по този път, се намират в архивн. книжа на Ямбол Гр. която се съхраняват в Плов. нар. библ.

По спора за шифрованата турска телеграма за попъ Кръсто

Между управата на Нар. библиотека и нашия турко...

първото становище се поддържаше от Захари Стоянов, Стоян Заимов, поета Вазов и др.

Второто становище се поддържаше от роднините на поп Кръстьо, както и от онези, които бяха чели статията му на поп Кръстьо, поместена в неговия „Требник". ~~Като изразител на това становище беше покойният г. Казев-Бурин.~~

Третото становище се поддържаше от историка Никола Станев и от писателя Стилиян Чилингиров.

Но и първите и другите не бяха сигурни в своите (само) убеждения, защото липсваха достоверни (факти и) доказателства. x)

По-късно ~~Покойният~~ Стилиян Чилингиров, който беше се ~~дал~~ ~~за~~ ~~събирането~~ ~~на~~ нагърбил с трудната задача да събере и подобери документи материали върху революционната дейност на Апостола, придружен от покойния Тодоров-Хиндалов като преводач по турски език, ходи в Цариград с надежда да намери нещо за Левски из старите турски архиви, обаче върна се обратно, без даже да разбере доколко полицейски

x) На среща.

Обаче ~~Щом~~ бе твърдо убеден,
че единственият поп Кръстю е преда-
теля на Левски, но поради липса
на документи, които да го уличават
в предателство, само колкото е на-
сочил той въпроса (на стр. 7) в книгата
„Левски пред Къкринската голгота",
коментира: „Поколението ще чув-
ствува смутът, бъдещият историк
ще се намери въ затруднение!" А
в края на самата книга той се
изповядва така: „Няма сама-
та истина! Липсва историческа истина.
Което тук образува основата на
вечни полемики отъ по-ново време
за оправдаване или набеждаване на попъ Кръстю! Едно
противоречие, една вечна липса!"...

Страшимиров имаше право да
пише така. Но ето че случай-
ността реши да помогне, за да
блесне самата истина. Бъдещият
историк не ще се намира вече в за-
труднение; поколението не ще се
смущава, а ще се възмущава; проти-

По спора за шифрованата турска телеграма за попъ Кръсто

Между управата на Нар. библиотека и нашия турколо...

върху това ще престанат, защото „великата ~~идея~~ мисъл" стане велика действителност. Тая действителност ние я намерихме стъкмена между другите стари турски документи, които че ли нарочно завързана там още от създаването на Ориенталския отдел при Народната библиотека в София, за да се крие едно престъпление, но по тоя начин да се появят критики и препирни между нашите историци и да се изгубят напразно по тоя повод, досега, толкова нерви, труд, хартия и мастило!

Как открих документа.

През 1937 година бях се ангажирал да потърся в Софийската народна библиотека ~~някои~~ стари турски документи за Самоков и околността, които щяха да бъдат поместени в книгата, която самоковци чрез техния учител-пенсионер пок. Семерджиев тъкмяха да издадат за историята на своя град. В един от ~~Между документите~~, Самоковските турски тефтери,

По спора за шифрованата турска телеграма за попъ Кръсто

Между управата на Нар. библиотека и нашия турколо...

които ми се дадоха за прегледване. Случайно намерихъ и няколко листа от изходящ дневник на бившето Софийското турско окръжно управление.

Като прегледахъ тия листа, видях, че те, между другото, съдържат и няколко телеграми, отнасящи се до обира на хазната при Араба-конак от Димитър Общи, както и една шифрована телеграма. Преведох своевременно по-важните от тях тия телеграми и ги дадох да се поместятъ във в. Заря през 1931 год.

За намирането на тия документи своевременно съобщихъ на тогавашния директор на Народната библиотека господин Мурданов, като същевременно му съобщихъ направено и съдържанието на телеграмите досежно обира на хазната.

В мое присъствие Мурданов повика завеждащия ориенталския отдел господин Тодоров-Хиндалов и го помоли да донесе инвентарната книга за да впише в нея намерените листа с телеграмите. Помолихъ

По спора за шифрованата турска телеграма за попъ Кръсто

Между управата на Нар. библиотека и нашия турколог...

г. Маргалова да нареди потребното за да се потърси в скрините самоковски ~~регистри~~ тефтери, да не би да се намерят и някои други листа от тоя изгорял дневник ~~регистър~~ на Соф. окр. управление.

През м. август 1936 година по нареждане на тогавашния директор на Народната библиотека г-н Р. Райчев бях поканен от завеждащия тогава Ориенталския отдел при Библиотеката г. Миятев да взема участие в превеждането на съдебните протоколи по съдението на Левски. През време на работата съобщих Миятеву за намерените от мене телеграми по обира на хазната и го помолих да ги потърси и ми ги предаде за да ги проуча основно. Обаче той отказа категорично да има такива документи в Библиотеката, казвайки, че ако е имало такива верни и ценни документи, то поради тяхната историческа важност, би следвало да му се предадат от предшественика му Жоржов-Хинцелов, заедно

с другите подобни турски документи, които се пазят грижливо от управата на библиотеката в специални шкафове. Обаче, когато на другия ден му дадох превода на тия телеграми, ~~той~~ Милтев остана очуден и обеща да потърси и намери тия документи. И наистина, след няколко дена, той ми предаде документите, грижливо заедно с други няколко листа от един и същ тефтер, като продължение на намерените от мене листа. Допускам, че вторите листа да бяха намерени от неговия предшественик Тодоров-Хиндалов, когато през 1931 г. директора на Библиотеката Йорданов, по моя молба, беше наредил да се потърсят между самоковските тефтери, дано се намерят и други листа, като продължение на намерените от мене ~~листа~~ тапии.

Тия толкова важни за нашата история турски документи изглежда да не са били никак проучени до тогава от заведващите Ориенталския отдел длъжностни лица, защото, ако бяха проучени, то тяхното съдържание щеше да бъде

х) Вписването на тия задължения е извършено от Жицанов през 1931 год. когато бях ги сломерил, като ги оставил пак при Самоковските тефтери, обаче зачеркнати и пренесени с някакъвто други пера от самия Жорхаду регистър, който Жицанов беше намерил допълнително пак между листата на Самоковските тефтери.

Следователно при предаването от страна на Жицанов на Музея инвентара на [illegible] от Ориенталския отдел, беше предал и тия пренесени листа от [illegible]-дневник като Самоковски дефтер.

известно до сега и тия документи трябва да бъдат поставени там, дето им е мястото. Че не ~~са~~ бяха проучени, личи още и от факта, че тия документи са записани в инвентарната книга на Библиотеката от библиотекаря Тодоров-Хиндалов ~~в касата~~ така: „София сандъкъ дефтердарницен" (стр. от тефтерите на Софийския окръг), без да е поменато на кратко тяхното съдържание; освен следующе: „Кратки изводи от входящи и изходящи инвентар".x) ~~Както Тодоров~~ изглежда че-Хиндалов, ~~[illegible]~~ г. Милетев, не ~~са~~ бяха се погрижили да прегледат тия листа за и да видят, че те ~~[illegible]~~ не съдържат никакви „входящи" документи, а само "изходящи" и че тия изходящи документи са едни от най-важните книга за нашата история ~~книга~~.

Между телеграмите в принципите листа, които ми донесе г. Милетев ~~[illegible]~~ които Казаров и по-горе описахме ~~[illegible]~~ и една по-дълга телеграма, написана с турски шифр числа

примесен тук-таме с по някоя явна турска дума. Понеже тая шифрована телеграма се намираше в пакета с телеграмите по обира на хазната, предположих, че и тая телеграма ще се отнася пак по същия въпрос. Освен това, понеже през тая телеграма, както и след нея, имаше две други явни телеграми, отнасящи се до пристигането от Цариград на Саид паша и Иванчо, които, от записките на Захари Стоянов, знаех че и двамата бяха членове на извънредния съд, който осъди Левски на обесване, моето любопитство да узная съдържанието на тая шифрована телеграма нарасна още повече. С документа на ръце явих се при покойния директор на Библиотеката г-н Т. Райчев и като му изложих причините, които ме карат да узная съдържанието на тая телеграма, помолих го да се отнесе до Министерството на външните работи, за да

изпрати едно фотографирано копие от тая телеграма до нашия дипломатически представител в Турция за да нареди, ако е възможно, да бъде дешифрирана тая телеграма от респективните турски власти. Обаче, след известно време, било отговорено от Цариград, че не са могли да дешифрират телеграмата, понеже ключовете на старите турски шифри били унищожени.

Тогава помолих управата на Библиотеката, да ми даде едно копие от тая телеграма, та да се помъча, и дано сполуча да я дешифрирам. Директорът на Библиотеката г. Р. Райчев неохотно ми даде едно копие от фотографираната телеграма с поръчение, да повърна копието най-късно след една седмица. Щом получих копието, казах Райчеву, че ще го повърна само след като телеграмата дешифрирам. Действително, след дълъг и упорит труд аз успях да дешифрирам телеграмата и в нея открих оня официален документ

търсен от нашите книжовници и общественици след залавянето на Левски, в който се говори за предателската роля на поп Кръстю.-

Как успях да разгадая шифъра.

За да открия ключа на шифъра първоначално почнах да си служа с общоприетия метод за откриване други шифри, като се заех да търся онези думи в турския език които най-често се срещат в турските турско четиво от 2-3 страници и да ги съпоставям с групите числа в телеграмата, които също така се срещат в по-голямо количество с едни и същи цифри. Но тъй като турския книжовен език се състои от три езика: турски, арабски и персийски, пък и не беше възможно да се узнае от де почва и где свършва известна група числа на дадена дума, този метод се указа неприложим за случая. Но тъй като в телеграмата между отделните групи числата се срещаха най-много бройки между числата 12 и 40, няколко по-големи двуцифрени числа, както и няколко трицифрени числа, догадих се че малките двуцифрени числа заместват самите

букви от азбуката, а по-големите двуцифрени числа, както и трицифрените такива означават ~~отделни думи~~ друго нещо.

Тогава се залех да ~~дешифрирам~~ се справя с някои малки числови групи, заградени между двойките турски думи в телеграмата, предполагайки, че те представляват отделни думи.

Първо взех най-малката групата, а именно: 32, 29, 14, 29 която се намира между думите: тахсил и зъмнъдже, и на които първата и четвъртата цифра са еднакви. Първата от тия две арабски думи означава учение, уча, а втората – означава: с цел, за да, а заедно двете думи значат с цел да учи (да се учи), за да учи (за да се учи). Имайки предвид това значение на тия две ар. думи, то въз основа на турския синтаксис, допуснах, че шифрованата дума, означена с горните четири двуцифрени числа, ще трябва да бъде допълнение в изречението, което отговаря на въпроса: що, какво да учи (какво да се учи?).

Тогава с помощта на турски речник написах върху един лист всички употребявани турски, арабски и персийски думи в турския език, които означават някой занаят, изкуство или наука, които да отговарят на следните две условия: 1) да бъдат четирибуквени и 2) втората и четвъртата букви да бъдат еднакви.

След думи [illegible] и местоположението отгри най-после се спрях на арабските думи: хукук и фунун; първата дума е множествено число на корена (ХК) (без гл. а) хак = право, а втората – също множествено число на корена (ФН) (без гл. е) фен = наука. Написани с арабски букви първата дума в множествено число се пише без твърда гласна буква у – ххук, също и втората дума, както в множествено число, се пише без твърда гласна у – фнун. Намерих тия две думи най-много отговарят на посоченото по-горе две ~~[illegible]~~ числа (замени букви) ~~[illegible]~~, допуснах, че числото 32 означава х или ф; числото 29 – к или н, а числото 14 без друго ще бъде буквата у, която на турски се пише с ~~[illegible]~~ белега вав.

След тая отсъствие потърсих друга малка числова група също така с повече еднакви двуцифрени числа в нея и намерих такива в групата: 37, 26, 37, 26, 20, заградена между двете чисто турски думи: башка бир и гьондерилерек, които значат: друг един .... изпратен, да бъде изпратен друг един. Също и тук (предпол. ги) неизвестната цифрована дума стари

както [?] на турския сред [?] през погола [?].

както допълнение в изречението. От сбора на числата в тая дума се вижда, че тя се състои от пет букви, от които първата и отпред [?] втората, третата и четвъртата са еднакви, а петата е друга буква.

За да намеря такива думи прибягнах пак до турския речник и изнарах повече от 200 думи – турски, арабски и персийски, които по своя сбор [?] да отговарят на изисканите условия, но се спрях върху думата та-тар = татарин, пощенски куриер, с каквито татари са си служили турците по онова време при пренасянето на пощата. Спрях се на тая дума, предполагайки, че шифрованата дума се отнася за намиране и изпращане друг един куриер (татарин), който да пренася пощата от Орхание за София след обира при Араба-конак, както предполагах, че пътя [?] куриера с тая поща да е бил убит при обира.

Намерил [?] думата татар [illegible] отговаря на изисканото условие, допуснах, че буквата т съответствува на числото 37, буквата а (елиф) на числото 26, а числото 20 – на буквата р.

 шест

Като открих тия букви, почнах да работя с тях, обаче работата никак не вървеше само с тия букви. Тогава се залових да открия и други букви в някоя друга числова група. За такава взех групата: 26, 14, 27, 23, 39, 30, 39, 30, която също се намира между думите: землища и [illegible], в която група има също такива двойни числа, както и някои вече открити букви, според моето предположение.

Понеже в случая търсената шифрована дума е част от изречението: стига да се учи, да следва науките (правилно), досещах се, че думата задължително ще бъде обстоятелствена дума в изречението и ще означава, именно, дипломира, дето лицето е свършило да се учи, да следва. При като от откритите до сега букви числото 26 замества буквата а (алиф), а числото 14 замества буквата у (вав), то, първата сричка на търсената дума ще бъде една от тия: а и у или ев и ав, като сричките се пишат само с буквите: алиф и вав. Пак с помощта на речника можах да намеря следните имена, които почват с алиф и вав: Австрия, Аврата и Улахия (Влашко). Като
Австралия

Между упра...
лиотека и ...

сравнявах числата ~~на шифрованата~~ търсената
дума с буквите при намерените имена
в речника, установих, че само името
Улахия отговаря напълно на изискваните
условия, като сричката ла (лям-елиф) съ-
ответствува на числото 27, числото 23
на буквата х, числото 39 - на буквата
и и числото 30 - на буквата
е (а), която на турски се пише с бук-
вата хе. Последните две числа на тур-
ската дума са заместени с буквите:
и+е = ие или иа = я и се превежда с пред-
логът във стар. във Улахия = Улахия-иа = [с предлога на]
във Влашко. [Тъй като числото 23 съответствува на буквата х, а не числото 32, то пр... а не х...] [illegible] дума ще бъде ~~фунди~~, а [illegible]
[след] откриването на ~~неразгаданите~~ трите думи:
фунди, (~~хундук~~), тайтар и Улахия аз вече
можах да разполагам с около ~~12~~ 11 букви
и почнах да работя. През време на
твърде трудната ми след много заместване
работа установих, че неизвестната
търсена ~~първа~~ втора дума е ~~фунди, а втората~~
~~дума~~ вместо тайтар е папас = свеще-
ник, която също така отговаря на
изискваните условия. поименно
Като открих буквите, съответствуващи
на двуцифрените малки числа, оставаше
още да се открият двете по-малки

двузначни числа, както и петте три-
значни числа. Тях открих последо-
вателно, когато почнах да дешиф-
рирам телеграмата, като прева-
вях съответната дума според нейното
значение в самото изречение, в което
се намират тия думи.

Съпоставени двузначните числа
от 12 до 39 вкл. с буквите на турската
азбука, получава се следната таблица:

12	ك	к	[illegible]
13	ق	к	[illegible]
14	و	в	[illegible]
15	ص	с	[illegible]
16	م	м	[illegible]
17	ل	л	[illegible]
18	—	—	[illegible]
19	ش	ш	[illegible]
20	س	с	[illegible]
21	ز	з	[illegible]
22	خ	х	[illegible]
23	ح	х	[illegible]
24	غ	г	[illegible]
25	—	—	[illegible]
26	ا (алиф)	а	[illegible]
27	لا	ла	[illegible]
28	—	—	[illegible]
29	ن	н	[illegible]
30	ه	хе	[illegible]
31	ك	(к/г)	[illegible]
32	ف	ф	[illegible]
33	د	д	[illegible]
34	ر	р	[illegible]
35	ج	дж	[illegible]
36	ت	т	[illegible]
37	ب	б	[illegible]
38	—	—	[illegible]
39	ی	и	[illegible]

От горната таблица се вижда, че
срещу числата: 13, 18, 25, 28 и 38 няма
никакви букви.

Съпоставени буквите на турската
азбука с двузначните числа, на които
тия букви съответствуват, получава се
следната таблица:

двуцифрени числа, както и петте трицифрени числа. Тях открих последователно, когато почнах да дешифрирам [illegible] която предвар свър[illegible] чрез някоро умение [illegible] -ение, в което се полу[illegible]

Съпос[illegible] -ните числа от 12 до [illegible] -а турската азбука, [illegible] -ра таблица:

По спора за шифрованата турска телеграма за попъ Кръсто

Между управата на Нар. библиотека и нашия туркологъ г. В. Шановъ се завежда споръ: зарегистрирани ли сж били въ Нар. библиотека редовно турскитѣ документи и познато ли е било на съответнитѣ служби съдържанието имъ или не. Въ едно писмо до редакцията г. Шановъ твърди, като привежда и известни основания за това, че не сж били познати.

Ние мислимъ, че тоя въпросъ е формаленъ и се отнася до домашния редъ въ нар. библиотека. За обществото е интересенъ единъ значителенъ фактъ: че благодарение усилията на г. Шанова въпросътъ за предателството на попъ Кръсто получи неоспорвано освѣтление чрезъ шифрованата телеграма, която той успѣ следъ упоритъ трудъ да разчете. Нѣма съмнение, че това е лична заслуга на г. Шанова. Не може сериозно да се твърди, че тая шифрована телеграма е била известна съ съдържанието си и преди него, защото никой — нито османологъ, нито библиотечна управа — не биха я отминали или премълчали, ако я знаеха. Това е, мислимъ, най-сжщественото въ спора за турскитѣ архиви.

20. V

12 — [illegible]
13 — —
14 — [illegible]
15 — [illegible]
16 — [illegible]
17 — [illegible]
18 — —
19 — [illegible]
20 — [illegible]
21 — ; — [illegible]

22 — ف — ф — ٢٢
23 — د — д — ٢٣
24 — ر — р — ٢٤
25 — ج — дж — ٢٥
26 — ت — т — ٢٦
27 — ب — б — ٢٧
28 — — — ٢٨
29 — ش ш — ٢٩

От горната таблица се вижда, че срещу числата 13, 18, 25, 28 и 38 няма никакви букви.

Съпоставени буквите на турската азбука с двуцифрените числа, на които тия букви съответствуват, получава се следната таблица:

15	١٥	ض	26	٢٦	ا
—	—	ص	37	٣٧	ب
—	—	ط	—	—	پ
—	—	ظ	36	٣٦	ت
—	—	ع	—	—	ث
24	٢٤	غ	35	٣٥	ج
32	٣٢	ف	—	—	چ
12	١٢	ق	23	٢٣	ح
31	٣١	ك	22	٢٢	خ
17	١٧	ل	33	33	د
16	١٦	م	—	—	ذ
29	٢٩	ن	34	34	ر
14	١٤	و	21	21	ز
30	٣٠	ه	—	—	ژ
39	٣٩	ى	20	٢٠	س
27	٢٧	لا	19	١٩	ش

От тая таблица се вижда, че срещу буквите:
ع ، ظ ، ط ، ص ، ژ ، ذ ، چ ، ث ، پ
няма никаква цифра. Предполагам си, че тия букви са заместени с близките по произношение други букви от азбуката за да бъде опростен шифъра, като тяхното място в дешифрираната дума да бъде попълнено от самия чиновник.

Отделните шифровани думи съот-ветствуват на следните числа:

x/ оръжие = еслиха - [illegible] - 62 - ٦٢
българи - булгар - بلغار، بلغارستان - 88 - ٨٨
стан, българин, България.
комитет - комите - كوميته - 304 - ٣٠٤
главатар = рейс - رئيس - 211 - ٢١١
бунтовник - фесад - فساد - 299 - ٢٩٩
държава = девлет - دولت - 196 - ١٩٦
народ - миллет - ملت - 340 - ٣٤٠.

Какво представлява документа със шифрованата телеграма, както и самата телеграма.

Тетрадката със шифрованата телеграма се състои от 20 листа или 40 страници, номерирани с българ-ски цифри от 1 до 40. Листата са при-шити [illegible] с тънки конци в две отделни части, съединени пак с конци и поставени в обикновена книжна обвивка, на първата страница на която е залепена бяла кръгла лепенка, поста-вена наскоро и носеща № 192.

Тая тетрадка е част от изходящ дневник на Софийското турско [illegible] на

x/ Думата „оръжие“ е взета от понятието на заговорниците комит-кара.

управление от 1872-73 година. По-
право тая ~~тетрадка~~ може да се нарече
част от изходящия архива, понеже
в нея е нанесено не крайното съдър-
жание, а самата чернова на изпра-
тенията до разни учреждения телегра-
ми и писма през време на една година.
Входящите писма и телеграми според турския обичай ~~тях~~
им. даже получаваните по-добре се ~~събира~~ събираха помесечно в отделни
надписани торби, за всяка година по
една торба с по 12 отделни пакета за всеки месец.

Листата на тетрадката са запа-
зени доста добре и се състоят от обикно-
вена бяла хартия, средно качество; дълги
33 и широки 24 с.м. някои от които са
огризани по краищата, без да е повреде-
но самото писмо. В тая тетрадка
липсват както първите, така и по-
следните листа. Първата страница поч-
ва с една телеграма под №: 874 от
18.IX 1872 год. а последната страница
свършва с една чернова от изходящо
писмо №: 1141 от 2.III 1873 год. с едно пре-
скачане от №: 1006 до №: 1030, значи

в средата на тетрадката

липсват 24 номера на изходящи чер-
нови, обаче колко листа липсват не
се знае, понеже самата тетрадка
не е номерирана с турени числа от
самото учреждение. Тъй като лип-
сващите листа са от средата на
тетрадката, може да се предположи,
че тия липсващи листа, ако не са
случайно унищожени или присвоени
от някой ~~библиотекар на Ориентал-~~
~~ския отдел~~, що съдържимо е да ~~тия листа да~~ се намират пак в
Библиотеката, поставени при някои
други турски документи. Повод за да
мисля така, ми дава обстоятелството,
което изтъкнах и по-горе, когато
през 1931 година намерих част от едната тази
тетрадка, съдържаща телеграмите
по обира на хазната от Д. Общи. А
пък за да мисля, че тия листа са при-
своени от някое длъжностно лице при
Ориенталския отдел, имам пред вид
следното обстоятелство: шифрованата
телеграма под № 1117 от 20. XI 1872 год.

Апостолът Левски е заловен на 26
XII 1872 година, а е бил обесен през първата
половина на м. II 1873 год. Следователно,
поменатите листа са съдържали именно изхо-
дящите телеграми и писма за времето около за-
лавянето и съдението на Левски, твър-
де е вероятно, щото тия листа -
най-важните за нашата история -
да са били присвоени с известна цел.
За присвояване и продаване на стари
турски документи от Софийската
народна библиотека от един полицай,
в турската цариградска преса бяха се появили
2-3 статии от един турски журналист
родом от България, за което своевременно
бях уведомил управата на Библиотеката.
Самата шифрована телеграма, под
лист № 1117 от 21.XII 1872 г. почва от
долната част на стр. 35 и свършва до
втората половина на стр. 36. През шиф-
рованата телеграма има една друга
обикновена, адресирана до каймакамщина

в Берковица, № 1116 от 24.XI.1872 г. с ко-
ято той се умолява да съобщи в София
тайно и телеграфически часа, когато
ще потегли от Берковица и кой ден ще
бъде в София генерал-лейтенант Саид
паша, който щял да пристигне в Берко-
вица през Лом.

След шифрованата телеграма
има и друга обикновена телеграма,
адресирана до окръжния управител
във Варна със следното съдържание:
„Умоляваме се, Господине, да ни
съобщите тайно и телеграфически
датата на пристигането във Варна
на генерал-лейтенанта Саид паша и
Иванчо, които пътуват за София."

Саид паша и Иванчо бяха членове
от извънредната комисия в София, ко-
ято щеше да съди заловените комитет-
ски хора по обира на хазната. Съща-
та комисия после съди и Левски.

Самата шифрована телеграма
се състои от 35 реда заедно със заглавието
и съдържа 255 думи без заглавието и
датата. От тия думи 155 са двуци-

и 100 шифровани. Шифрованите думи се състоят от групи двузначни числа, от които всяко число съответствува на по една буква от турската азбука (арабицата) и други двузначни и тризначни числа означаващи отделни думи. Цялата телеграма съдържа 365 числа, от които 353 двузначни и пет тризначни числа. Числата следват едно след друго без интервал за отделни думи от дадена група числа. Това обстоятелство твърде много затруднява дешифрирането.

След като открих всичките букви и отделните думи и поставих върху всяко число съответната буква и дума, констатирах, че в самата телеграма при написването ѝ са допуснати две грешки: едната грешка е на първия ред, дето групата числа 14 и 17 са написани три пъти. От тях третата група е излишна. Втората грешка се намира на 24 ред, дето между числата 34 и 26, поредни №№ 4 и 5, пропуснато е числото 37.

а) Фотографирано клише на шифрованата телеграма. (следва клишето.)

б) Самата телеграма заедно с откритите букви и думи върху тях.

طرنوی متصرفلغنه

١١١٧/ قشربه ناظمی ٢٦٨٨ ١٤ ٢٧ ٢٢ ٢٩ ٢٠ ٢٣

٢٩ ١٦ ١٦ ٢٦ ١٧ ٢١ ١٦ ٢٢ ٢٤ ١٤

٢٦ ٢٠ ٢٩ ٢٠ ه غلعه اوزره كلم ٢٦ ١٤ ٢٤

املحه

٢٦ ١٢ ١٤ ٦٢

١٢ ١٤ ٢١ ٢٠ ٢٢ ٢٦ ٢٧ ٢٤

اشدا بوقیده ١٢ ٢٠ ٢٥ ٢٩ ٢٠ ٢٩ ٢٣ ٢٩ ١٦

٢٩ ١٢ ٢٠ ٢٥ ٢٩ ٢١ ٢٩ ١٤ ٢٦

٢٦ ٢٤ ٢٩ ١٤ ٢٦ ٢٤ ٢١ ٢٩ ١٤ ٢٦

٢٦ ٢٤ ٢٩ ١٤ ٢٠ ١٤ ٢٠ ٢٥ ٢٩ ١٦

٢٩ ٢٠ ١٤ ١٢ ٢٠ ١٤ ٢٧ ١٤ ٢٧ ٢٢ ٢٤

٢٦ ٢٤ ٢٩ ٢٩ ١٤

كندوی وضی اشدا وحتی كلدیكی ٢٠ ٢٩ ١٤ ٢٦ ٢٠

مرقومدنه ٢٩ ٢٢ ٢٠ ٢٩ ٢٣ ٢٧ ١٤ ٢٦

٢٦ ١٤ ٢٧ ٢٣ ٢٩ ٢٦ ٢٢ ٢٠ ٢٦ ٢٣

بقارشنان ٨٨ ١٤

كوندرلدیكی اولده وتجری اولقده اولا

اشبو اوزره مرقومدنه واسطه سیله كندوسنه ١٤ ١٢ ٢٦ ٢٩ ٢٢ ١٧ ٢٩

٢٠ سی ٢٦ ١٤ ٢٥ ١٤ ٢٦ ١٤

بوت غروش ٧٥ بك ابكی ٢٠ ٢٩ ٢١ ٢٩ ٢٤

٢٧ ٢٦ ٢٤

آلشدیفی

و بلغارستان د ن طوبلانیلان ب ا ر
١٤ ٨٨ ٢٢ ٢٩ ٢٧ ٢٦ ٢٤

ه ل ر ا ك و ح ى ه
٢٠ ١٧ ٢٤ ٢١ ٢٦ ١٤ ٢٧ ٢٢ ٢٩ ٢٠

قومبته سی ن ه کوندرلمك اوزره مرقومك کیتدیکی
٢٠٤ ٢٠ ٢٩ ٢٠

ز ى ن ه ق
٢٢ ٢١ ٢٩ ٢٩ ٢٠ ٢٤

تحت توقیفده بولونان قومبته رئیس د و
٢٩ ٢٢ ٢١٦ ٢٠٤ ١٤ ٢٩ ٢٧

ا ص ب
٢٦ ١٥ ٢٧

م ت ر طرفنه بیان اولنمسی و ب
١٦ ٢٦ ٢٤ ٢٩ ١٤ ٢٧

قومبته
ا ر ه ل ر ك بونلره کوندرلدیکی ٢٠٤
٢٦ ٢٤ ٢٠ ١٧ ٢٤ ٢٨

اعضالرنده موقوف بولنانلره کسانه طرفنه افاده وتصدیق ایدیلمسی

اوزرینه مرقومك تحت استنطاقه آلندیده ح ا ن ه
٢٢ ٢٦ ٢٩ ٢٠

ل ر ى ف ك ت ح ر ى س
١٧ ٢٤ ٢٩ ٢٩ ٢١ ٢٦ ٢٢ ٢٤ ٢٩ ٢٠

ى کیفیت بیشاه علیه‌نه اشعاری رجا حاجب ولایته بازلمه ایدر
٢٩ ٢٦ ٢٧ ٢٠ ٢١ ١٤ ١٢

ا ف ه ر و ص ب
٢٦ ٢٧ ٢٠ ٢١ ١٤ ١٢ ٢٧

بونك اوزرینه مرقوم د ى ى د ج ه
٢٢ ٢٩ ٢٠ ٢٩ ٢٥ ٢٠

ر ا م و ى ر ق م ى ر
٢٤ ٢٦ ١٦ ١٤ ٢٩ ٢٤ ٢٦ ١٢ ٢٩ ٢٤

ى ا ب ا ب ى
٢٠ ٢٦ ٢٧ ٢٦ ٢٧ ٢٩

ن ا و ى ز ایدنتقه ب ف ى
٢٩ ٢٦ ١٤ ٢٩ ٢١ ٢٩ ٢٩

ر ق کوندریدرك
٢٤ ٢٦

ضمنی ن و ف ف
٢٩ ١٤ ٢٩ ٢٢

ه ى ح لا تمضبق ك ن ه
٢٠ ٢٩ ٢٢ ٢٧ ٢١ ٢٩ ٢٠

ه ى و ا
٢٠ ٢٩ ١٤ ٢٦

كتدبك لوقعه قائقا ملعنه. بيورلمش اوزرینه بوكونشدريلبه ٢٧ چ

ا ب ا ى د ا خ ل قوبية و
٢٦ ٢٧ ٢٦ ٢٠ ٢٢ ٢٦ ٢٢ ١٧ ٢٠٤ ١٤

ف ى ا د اولوبغی خبر وبریلبه شخص اوليجب
٢٢ ٢٠ ٢٦ ٢٢

ت ى و ف
٢٦ ٢٠ ٢٦ ١٤ ٢٩ ٢١

ب و ب خ
٢٧ ١٤ . ٢٧ ٢٢

د ى م ت
٢٢ ٢٩ ١٦ ٢٦ مرقومانه ايدى .

ارسالی جواباً باتلمه ايدى

ر ا م و ى ى ن
٢٤ ٢٩ ١٤ ١٦ ٢٦ ٢٤ ٢٩ ٢٩ رنقاسى

طرفنه الدقلرى تعلمات اوزرينه تعديلات فضيحه مذكوره‌ده اجتسارلرينى

م خ ب ر ب ا غ ل
١٦ ٢٢ ٢٧ ٢٤ ٢٦٢٢٧ ٢٤ ١٧

انكار ايتكده اولدقلرندن

م ج ل ى ى
١٦ ٢٥ ١٧ ٢٠ ٢٩

فساد ٢٩٩ فصل

ر ف د ه ا خ ل ب
٢٤ ٢٩ ٢٢ ٢٠ ٢٢ ٢٦ ٢٢ ١٧ ٢٧ كجمه

عقد ايله‌دكلرينى و دها لوقعه‌ده افندیمزه بيان

ى غ ن ى
٢٩ ٢٤ ٢٩ ٢٩

و ل ف د ى ب خ ر ت
١٤ ١٧ ٢٩ ٢٢ ٢٧ ٢٢ ٢٤ ٢٠ ٢٦

ب و
٢٧ ١٤

ايدلمشدر مرقوم الذجبه جوابت وبوراده‌كى

امر و افاده سيله

و ى ه
١٤ ٢٩ ٢٠ قرارلیه باراده

قومسیونه مخصوصنده بولنغه اوزره مجلس خاص وكلا ذوات كرام حاضرانه

سنبه مأمور بيوريلمب ورودارینه انتظار بولنانده

و ب ك م و د
١٤ ٢٧ ٢١ ١٦ ١٤ ١٢

كوشرلمك اوزره

ر م ب خ ر ل ك
٢٤ ١٦ ٢٢ ٢٧ ٢٤ ١٧ ٢١

ر ا د ه م ى م
٢٤ ٢٦ ٢٢ ٢٠ ١٦ ١٩ ١٦

ص ف ت ى ل ه
١٥ ٢٢ ٢٦ ٢٩ ١٧ ٢٠

ى ى ه د د ر
٢٢ ٢٩ ٢٠ ١٢ ٢٢ ٢٤

قومیته ٢٠٤ ج ٥٢ ه ٢٠ ج وبرديكي معلومات قضيه اوزرينه قطعيتله
دوست ١٩٦ و ١٤ طلبت ٢٤٠ ج ٢٠ ه ٢٧ ب ٢٤ ٢٢ خ ٢٢ ٢٦

ت ٢٦ ٢ ١٦ ق ٢٠ ت ٢٦ ج ٢٢ خ ٢٤ ج ٢٠ ه اولجه اوزره
لطفاً واحساناً وسريعاً طرف حاكمرعيه ارسالی خصوص رأی

وعنايت سنيه‌لرى در فرمانه

б) Случайно телеграмма написана с арабицею.

١١١٧) ٢٤ تشرين ثانى ٨٨ اولاجه‌دن محالك محروسه‌يه طاغلمه اوزره
كلمه اوراقه واسلحه ابتدا توقيه‌ده قوزه فابريقه‌جيسی ديمتری
وترزی وانه وقهوه‌جی حاجيه ديوپ خرستو به كلديكی وحتی
كنديسی دخی ابتدا اولاجه‌ده مرقومك كوندرلديكی وبلغاريستانك
افساد اتمك اوزره مرقومك واسطه‌سيله كندوسنه وتحريب اولنمقده
اولان واسل دياقوبه ايكی بيك بش يوز غروش اوچ باركير آلنديغی
وبلغارلرده طويلانيلان پاره‌لرك اولاجه قوميته‌سنه كوندرلمك اوزره
مرقومك كيتديكی تحت توقيفده بولنان حزينه غاجی وقوميته رئيسی
ديمتری طرفندن بيان اولنمش و پاره‌لرك بونلره كوندرلديكی ديكر
قوميته اعضاسندن موقوف بولنان كسانه طرفندن افاده وتصديق
ايدلمسی اوزرينه مرقومك تحت استنطاقه آلنمديه خانه‌لرينك تحريب
كيفيتك بتمكده عليلر اشعاری رسماً جانب ولايته يازلمسه ايدی.
بونك اوزرينه مرقوم قوزه فابريقه‌جيسی ديمتری وحاريسه ايله بشقه
بر ياپاس كوندريلرك ترزی وانه‌نك تحصيل قنوبه صحتی اولاجه؟

گیتدیکی لوفچه قائمقاملغنده بیورلمش اوزرینه بولونمقلریله پاپاس

داخل قوجیته و فساد اولدیغی خبر ویریلمه شخص اولمیوب یوین

خرستونک ارسالی جواباً یازلمه ایدی.

مرقومانه دیگرلرک و جاریه رفقالک طرفنده آلدقلری تعلیمات

اوزرینه تحریلرلک فضیحهٔ مذکوره‌یه اجتسارلرینی انکار ایتدکلرینی

اولدقلرینه‌ده مجبر باغلرنده فصل فساد مجلس عقد ایلمه‌کلرینی

و دخی لوفچه‌ده گیجه داخل بولوندیغنی افندیجزه بیان ایلمشنا

مرقوم یوین خرستونک امر و افاده‌سیله آلنه‌جق جوابک و

بوراده‌کی قوجه‌بوده موجودنده بولنمه اوزره مجلس خاص وکلا قرارایله

با ارادهٔ سنیه مأمور بیوریلوب ورودلرینی انتظار اولنان

ذوات کرام حاضراته گوسترلمک اوزره مرقومک بوراده مجدداً

صفتیله تحقیق قدر قوجیته و بزدیکی معلومات منصحه اولدقده

قطیعه‌سنک دولت و ملته بر خدمت مفتخره اولمه اوزره لطفاً و

احساناً و سریعاً طرف چاکرانه‌یه ارسالی منوط رأی و عنایات سنیه‌لری در فرمان

2) Същата телеграма дешифри-рана на турски с латиница.

За правилното четене на някои гласни и съгласни букви на турската азбука с латиница, даваме следните

положение: гласната с двоен акцент
â след. меки съгласни буква се чете
на я, а в всички други случаи се чете
на а с по-дълго произношение. Буквата
ç се чете на дж; буквата ç (със седил) се чете
на ч; g = г; ğ (със скобичка) при арабски-
те думи се чете на меко г, а при много-
турските думи се чете съвсем меко слабо
като гласната, която стои пред нея.
Буквата h се чете на х; i с точка се чете
на и; ı без точка се чете на ъ(ь); î с двоен
акцент се чете малко по-дълго от обикно-
веното и; j = ж; ö = ьо; ş = ш; u = у;
ü = ю; y = й.-

Текста на телеграмата.

Tirnovi mütesarrifliğina.
1117- 24 teşrini sani (12) 88. Ulahiadan
memaliki mahrusaya dağilmak üzre
gelen evrak ve esliha iptida Sofeada
koza pabrikacisi Dimitri ve Terzi Vane
ve kahveci Marin ve pan Kristoya
gerldiği ve hatta kendisi dahi iptida
gönderildigi
Ulahiadan merkumuna

ve Bulgaristanı ifsad etmek üzre merkumun vasıtasile kendisine ve taharri olunmakta olan Vasil Diyanoya iki bin beş yüz gruşa üç bargir alındığı ve Bulgaristandan toplanan paraların Ulahiya komitesine gönderilmek üzre merkumun gittiği tahti tevkifte bulunan pazine gasibi ve komita reyisi Dimitri tarafından beyan olunmasile ve paraların bunlara gönderdiği diger komite azasından merkuf bulunan kesan tarafından ifade ve tasdik idilmesi üzerine merkumun tahti istintaka alınarak hanelerinin taharrisi keifiyetinden pişgâhi ulüasına işarî resmen canibi vilâyete yazılmıştı.
Bunun üzerine merkum koza fabrikacısı Dimitri ve Marin ile başka bir papas gönderilerek Terzi Vanenin tahsili fünün zımnında Ulahiyaya gittiği Lofça kaymakamlığından buyurulması üzerine bu gönderilen papas dahi komite ve fesad olduğu haber verilen ve Bulgaristanın ihsalı zahis olmayup pop Krstonun ... cevaben yazılmıştı. Merkumun Dimitri ve Marin rufekası tarafından

aldıkları tâlimat üzerine şimdilik
fadihai mezküreye iştisaklarını inkâr
etmekte olduklarından muhbir bağ-
larında nasıl fesad meclisi akd eyle-
diklerini ve daha Hofçadan kimin da-
hil bulunduğunu efendimize beyan
eylemesinin merkum pop Kristoya
emr-u-ifadesile alamıyak cevaben
ve buradaki komisioni mahsusunda
bulunmak üzre meclisi has vükelâ
kararı ile bu iradey seniye me'mur
buyurulup vurudlarına intizar olu-
nan zevati keram hazıratına göste-
rilmek üzre merkumun burada muh-
birlik sıfatı ile şimdiye kadar komi-
tace verdiği malümata mültezamın
evrakı katia'sinin devlet ve milete bir
hidmeti müfteharire olmak üzre lütfen
ve ihsanen ve serian tarafi çakiriye irsa-
lî menuti rei ve inayeti seniyeleri
dir ferman.

д) Превод на телеграмата.

До Търновския Окръжен управител.

№ 1117 от 24 ноември 1872 год.

Съгласно показанията на арестуваний Димитър, обирача на хазнара се установява, че имуществата и парите които са се изпращали от Влашко за раздаване във Вътрешната Отом. Империя първоначално са идвали в Ловеч до фабрикантина на пашкули Димитър, Ваше терзията, Марин кафеджията и поп Кръстю и че той Димитър Общ е бил изпратен първоначално от Влашко до тях, че чрез тях той е запитал за две хиляди и пет грошени гроша три кеси, от които една за себеси и една за Дякона Левски, когото се търси [от властта], да да си служат при бунтуването на България и че парите, които са се събирали от България за изпращане на комитета във Влашко, сам той е сривал там да ги носи. А пък понеже от показанията на другите лица, комитетски членове, които са арестуване, се установява, че парите били изпращани на тях, то той бе поръчен

на разходи и бе поменемо от парием
можно вместо място разрешение за да
се облечупрат тежките книги, за които
бе съобщено официално в областта.
По повод на това тук бяха докла-
рани: полицарил фабрикант на пап-
ки Димитър Марин и един друг свещ-
от Ловчанская Каймаканлък [околийски
управител], че той е замесен във Вла-
но да следва. По тиш като изразен
свещеник, но се указа да е стъпано лице,
за което не се съобщи, че се числи в Бъл-
гарския комитет, отговорите да се
изгради той Крестьо. По показ
полицаря Димитър и Марин, сле-
по получените инструкции от свещ
другари, сега отказват да се взимат
участие в това отвратително дело, за
заповедайте доносника на полицарил той Крес
да съобщи на генералния Вх как са уст-
чие бюрократичното събрание в лозята на
на доносника и лице или други лица от
~~другари~~ от Ловеч участвуват да
в полицията, както мисля, Ваше Сиятелст-

да благоволите и ни изпратите в най-
скоро време както новите показа-
ния, така и новината имала претенция,
сведения разследванията дадени тук
отнасящи се до Комитета, му разпитвания
си на [illegible] даскалик, в качеството
явявал сега негова похвална дейност
за дружина и народ, за да ги предста-
вим на потърпевшите лица, назначени
все суграшено изгоде, по решение на
министерския съвет, на които присъ-
ствието се очаква, за да вземат уча-
стие в тукашната специална комисия.
Но като заповядате!"

Телеграмата изхожда от София
и е изпратена от тогавашния Со-
фийски окръжен управител Мазхар
паша до Търновския окр. управител. От
обръщението в телеграмата е вид-
но, че и Търновският окр. управител е бил
паша, но с по-голям чин от тоя на
Мазхар паша. Допустимо е, щото то-
гавашния Търновски окр. управител да
е бил едновременно и началник на гар-

в прис. по Дякона

*/ Че първото революц. събрание в Ловеч се е състояло в Лозята на поп Кръстю, личи и от показанието на Дим. Айдин дадено пред следств. комисия.

~~Въпрос~~ Въпрос: "Къде се събрахте в Ловеч?"

~~[illegible]~~

отгов.: "Повикаха ме [от къща, дето беше настанен] и отидох в Лозята, дето намерихме Дякона, свещеника и осем души от Ловчанския комитет.

Въпрос: "Знаеш ли името на свещеника?"

отговор: "Не зная, обаче той е млад и с черна брада." Другите ми другари бяха: синът на поп Лукан и Дим. Пъшков

низата, която днешните се изпълнява-ме от папка с безценни ...

Заключение.

Според съдържанието на телеграмата, тя може да се раздели на три главни части: В първата част са дадени общи популярно сведенията, добити при следенето на задържаните компрометирани хора, арестувани след обира на казната; втората част съдържа някои служебни сведения, а третата, най-важната част, съдържа ясни и категорични сведения по предателската дейност на поп Кръстьо.

За да има третата при Търновския окр. управител, която да съдържа донесенията на поп Кръстьо, относно действията на комитета, с положителност може да се каже, че поп Кръстьо систематически е предавал много работи на комитета, които е познал още от началото, стр. още от първото революционно събрание на Ловчанския комитет, в присъствието на Левски, което се е състояло в меловите лозя?*) За изпълнението на своя тъкми

xx) Поп Кръстьо не [illegible] с Бек в [illegible] отношение с Дякона още от по-рано, та е следял на всяка цена да ~~се освободи от него~~. ~~[illegible] описваните записки~~ се [illegible]. [illegible], че Левски ~~[illegible]~~ честно сам, непре[illegible] груриван от никого, е обикалял по села и градове поп Кръстьо е донесъл на турските власти с какъв кон, ~~от турските комиц. коне,~~ е обикалял Левски, та тъй лесно неговата съпротива да го познаят и заловят или убият при [illegible]. Ето какво показание е дал Дим. Абаджи пред следств. ком. в София по тоя въпрос:

„Когато влизахме в Тетевен беше при[illegible] стигнало писмо до Дякона с предупреждение да промени коня си и да не влиза с него в Тетевен и Ловеч, понеже правителството търси човек на кон с бяла козина на задните крака. Тръгнахме от Тетевен, така си спомням той [illegible] в [illegible]. Турците така казаха на Дякона да си промени коня. Ала той не обърна внимание на това."

имал поп Кръстьо е престъпвал твърде умело. Той не се доверил много на Ловчанския каймакамлия от страх да не бъде заподозрян, открит или издаден. Той е пратил тях на друго по-сигурно място – на Търновския паша, в който е имал вяра, че не ще го издаде. Какви донесения е правил той и какви сведения е събирала неговата преписка, не ни е известно. Може би тя още съществува някъде архивните книжа на Търновското окр. управление, пренесени в Цариград, при оттеглянето на турската администрация от България при освобождението.x) 43а

От факта, че Мазхар паша моли Търновския паша, да разпита още веднъж поп Кръстьо, защо му съобщи, как е било устроено първото революционно събрание в неговите лозя и кои други лица от Ловеч влизали в комитета, за да предостави пашата тия техни занятия на поп Кръстьо, заедно с цялата негова преписка, в качеството му на доносник, на специалната комисия в София, която имаше да съди хората по обира на хазната, с положителност може да се каже

х) Че поп Кръстю е донасял за всичко
на турското правителство и даже в Цари-
град е имало предписание за Левски, личи
от факта, че между документите от
които напечатал Панчо Дорев е можал
да снеме преписи в Цариград с разре-
шението на турското правителство,
и едно предписание от кабинета на
великия везир до Дунавския вилает,
в което, между другото се казва:
«Вие полагате големи усилия и с п...
ловкост очаквате залавянето на
главатаря на бунтовниците Васил
Левски, който заминал да посещава
Пловдивско и Казанлъшко....» Датите да се сравн...
предписанието носи дата: 1.XII. 1872 год.

хх) Насреща

Ние предполагаме, че, когато Левски за-
минал за Търново след обира на хазната,
през своя куриер е съобщил на поп Кръстю,
който единствен беше останал неарестуван
член от Ловчанския комитет, за своето
заминаване с цел той да го укрие в тече-
ние около арестите, които бяха
последвали след обира на хазната.

x/ Че ...

А тях понятно ~~от своя страна~~ веднага е доне-
сла заловено ~~на~~ заминаване на Левски Търновските търгова-
рици, които ~~от~~ своя страна е уведомили за вечно ва-
лийта в Русе, ~~а той~~ който, основа-
вайки се на донесенията на търгова-
рицата, се нарвали в Цариград, че
Левски ще бъде скоро заловен, поне-
же неговите следи вече били известни.
По всяка вероятност турските
власти в Търново бяха ~~са~~ влезли по ~~следите~~ дирите
на Левски, които веднага се завърнаха ~~заминаха~~
обратно в Ловеч за да се справят
с поп Кръстьо, ~~които~~ защото единствен той
знаеше за неговото пребиваването ~~на Левски~~
в Търново и че никой друг освен той
е сподобил ~~веднага~~ за това на турските власти.

че има предателски донесения на поп Кръстю са съставлявали основата на обвиненията на Мазхар паша срещу комитетските хора. Защото, само чрез донесенията на поп Кръстю и чрез неговото присъствие щяха да бъдат изобличени в лъжа арестуваните комитетски хора от Ловчанския революционен комитет: Димитър Пъшков - фабрикантина на патрони - и Марин поп Луканов - кафеджията, - които в своите показания категорически са отричали своето участие в някакъв си революционен комитет, който те не са знаели да има.

Как Търновския паша е пазел предателя поп Кръстю личи от следния положителен факт. От показанията на Димитър Обще, които се съдържат в преведените от нас съдебни протоколи, които още не са видели бял свят, се узнава, че той е съобщил имената на няколко души ловчанци, членове на комитета, между които е имало и един свещеник, на когото не знаел името. Според шифрованата телеграма, ер-

45

Ловеч първоначално бил изпратен в София поп Лукан, сра-
ря свещеник, но при очна ставка
с Димитър Общи, последния е казал, че той не е
същия свещеник, който се числи в коми-
тета и Мазхар паша пожелал
да се изпрати поп Кръстьо – младия
свещеник. И когато е бил изпратен поп
Кръстьо и е бил представен на Мазхар
паша, последния, без да направи очна
ставка между Д. Общи и поп Кръстьо,
върнал го обратно в Ловеч, освободен от
всякаква отговорност, след като паша-
та лично е бил осведомен от поп Кръ-
стьо за делата на комитета. Обаче в
последствие, когато арестуваните члено-
ве от Ловчанския комитет Димитър и
Марин, почнали да отричат съществу-
ването на някакъв си революционен ко-
митет, тогава именно Мазхар паша
е изпратил шифрованата телеграма
до Търновския мютесариф, да повика пре-
дателя поп Кръстьо за да му даде допълнител-
ни сведения за комитетското събрание
в неговите лозя и кои други лица освен посочените от Д. Общи са участву-
вали в комитета, като същевременно да изпрати

в София както тия нови показания на поп Кръстю, така и неговата преписка в образуваната (Качеството му на делинквент, за да бъдат представени на специалната комисия. И понеже предателската дейност на поп Кръстю се е пазела в тайна, то и телеграмата е била изпратена шифрована.

Макар и да е била изпратена преписката на поп Кръстю в София, обаче, тая преписка е станала достояние само на членовете турци от комисията. Ако знаеха за тая преписка и членовете българи, участвуващи в същата комисия: Хаджи Иванчо, Митю и Хаджи Маню, то непременно те щяха да съобщат за предателската роля на поп Кръстю на надлежното място и предателят щеше да бъде наказан веднага. Но ако те не направеха това още в турско време, от страх да не бъдат подведени под отговорност, то, поне след освобождението на България, когато те са били още живи, щяха да съобщат за това на Стоян Заимов или на Захари Стоянов, които са се срещали с тях и са ги разпитвали за ~~деятелността~~ действията на Дяк

Комисия при съдението на компрометираните хора включително и на Левски.

Шифрованата телеграма е толкова ясна и категорична, че не остава вече място да се спори, кой е предал Дякона Левски. Защото, срещу твърдението на тия, които казват, че Димитър Пъшков и Марин поп Луканов са предали Левски, ние имаме ясния текст на телеграмата, дето се казва, че: „понеже помагарите Димитър и Марин, съгласно получените инструкции от своите другари, сега отричат да са участвували в това отвратително дело, то, заповядайте на помагаря поп Кръстю.....“

Ако поп Кръстю не е бил доносчик и не е слугувал нищо, нито на Търновския паша, нито на Мазхар паша, който е беседвал с поп Кръстю, когато е бил закаран в София за очна ставка с Димитър Общи, то, от где ще знае Мазхар паша за комитетското събрание в къщата на поп Кръстю и още други Ловчанци са участвували в комитета, ако той не е слугувал лично на двамата паши?

Поп Кръстю пък в своя „Требник", който се пази в Софийската народна библиотека, защищавайки себе си, дословно казва следното: „Кой обади на правителството, че поп Кръстю знае поименно всичките участници (в комитета) от Ловеч, както и где се намира Левски?"

Ако поп Кръстю знаеше, че един ден неговата предателска преписка ще стане публично достояние и че неговата предателска роля ще бъде изложена в шифрованата телеграма, то без би се отказал да се защищава и да пише други измислици в своя "Требник". Защото срещу ~~на~~ цитирания по-горе въпрос от ~~своята~~ неговата страна, поместена в „Требника", ето какво се казва в шифрованата телеграма: "......то заповядайте на пономаря поп Кръстю да Ви съобщи, как са устроили бунтовническото събрание в лозето на даскалчина (сир. неговите) и още кои други лица от Ловеч участвували в комитета.....г.. и ни изпратете както неговите показания, така и неговата

тайна преписка, съдържаща досегаш-
ните му донесения, отнасящи се до ко-
митета, в качеството на ~~тайния~~ тукашен
доносчик, които свидетелствуват една пох-
вална негова дейност за държавата и
народа, за да ги представи...."

Що се отнася до самото предател-
ство на Левски личи от текста на
телеграмата, дето се казва, че единия
от купените лица бил за Левски "кой-
то се търси". Турското правител-
ство още преди обира на хазната е
знаело от донесенията на Поп Кръсто
за съществуването на комитета. Обаче
след обира, когато са били вече арестувани
много комитетски хора и потерите са
се заели да уловят и главния организа-
тор на този комитет - Апостола Левски
той много тайно се прехвърлил в Тракия,
с цел, от една страна да посети тамош-
ните комитети, а от друга страна да за-
личи своите следи от преследванията, които
се увеличиха твърде много след обира на хазната.

Левски престоял там от времето по-
ловината на м. ноември, когато се разкри
комитетската организация след обира, та

до към коледа, когато, чрез своя куриер Видьо
(Димитър) Неев, който придружаваше тра-
тия купен кон от Ловчанския комитет,
бе държан в течение на събитията, про-
изхождащи след обира. И когато Левски
се научил за арестуването на двамата
членове от Ловчанския комитет Дими-
тър Пъшков и Марин поп Луканов били
арестувани и че Ваше Терзията бил из-
бягал в Румъния, а поп Кръстьо - касиера
на комитета е бил освободен, след като
е бил задържан само един ден, въпреки
категоричните показания на Димитър
Обши, че именно поп Кръстьо, а не поп Лукан
е бил член на комитета, съмнението във
верността на поп Кръстьо у Левски се
засилило още повече и той, с риск да бъ-
де уловен от властта, се затири за
Ловеч, за да се срещне с поп Кръстьо и се
справи по някакъв начин с него, съгласно
с комитетския устав.

Поп Кръстьо от своя страна, сигу-
рен, че арестуваните комитетски хора заедно
с Димитър Обши ще бъдат премахнати
от турската власт, търсил случай да
предаде в нейните ръце и Апостола, та по
този начин да се успокои и да не се стра-

живял от отговорността заради предазен-
ната му дейност. Желанието на
Левски да се срещне с поп Кръстьо под
предлог да прегледат сметките на Коми-
тета за него е добре дошло. Срещата е
била уговорена да стане в село Къкрина
на ханчето. Сподвижниците на Левски
да изведе пътя на ханчето са били,
по всяка вероятност, както свири
с него, да не бъдат арестувани в града
невинни хора. Обаче вместо да срещ-
не поп Кръстьо на ханчето, на 27.XII 1872
година, спр. на уговорената дата,
ханче е било нападнато, това
от десетина заптиета, след полунощ
от властта по донесение на поп Кръстьо, изпратени
които, след една престрелка,
Левски и го заловиха, раниха

След заловяването на Левски, трябва-
ше да се установи неговата самолич-
ност, за която цел той е бил закаран
в Ловеч. Но понеже там той е отка-
зал да е Левски, то, по заповед на Тър-
новския паша е бил изпратен в Тър-
ново при пашата, който, по всяка

вероятност, както е повикал и той
Кръстю от Ловеч за да установи, че
действително заловеното лице е са-
мият Левски, след като той повторно
е бил задържан в Ловеч и от там в
София, дето е бил съден и обесен.

По една друга щастлива случай-
ност попадна ми в ръце копие от
писмото на великия везир до главния
секретар на султана, с което се иска
издаването на султански ферман за
да се изпълни смъртното наказание
на Левски.

След приключването на съдебното
следствие по разпита на Васил Левски,
Димитър Общи и другите заловени
комитаджии като по обира на хазната,
на 27.I 1873 година (н. ст.) комисията е
вела съставила специален съдебен протокол
(мазбата), с който се искало смъртно-
то наказание на Левски. По силата
на тогавашния турски наказателен
закон за всяко смъртно наказание се
искало издаването на султански ферман

за които са били изпращани преписите в Цариград и се чакало ~~изчакването~~ изхождането и подписването на фермана за изпълняване наказанието, чрез обесването.

По всяка вероятност за да се ускори обесването на Левски, докато е била още прясна тревогата между българското население вследствие неговото залавяне и съдене и за да се всее ужас в това население, та по този начин да се разколебае вярата му в започнатото от комитетите революционно движение, от съдържанието на писмото, което помесваме узнаваме, че Саиб паша от една страна изпратил книжата за изпращането им ~~[illegible]~~ в Цариград по пощата, а от другата страна, е изпратил шифрована телеграма до великия везир, с искал бързото издаване на султански ферман, с който да бъде утвърдена смъртната присъда за обесването на Левски.

Писмото изхожда от канцеларията на великия везир и е адресирано до главния секретар на султана.

Ето – Преписа на писмото

عطوفتلو افندم حضرتلری

لوفچه ده اجرای تحقیقات ایله حکومت سنیه علیهنه فساد قوده

و فعلیه دعا سائر جنایاته جرأتی ثابت و منفعله اولان

واسیل دیاقو لفینك دردست ایدیلدیکنه و مجازاتی حقنده
مضبطه‌سی پوسته ایله کوندریلدیکنه دائر صوفیه‌ده تشکیل اولنان
تحقیق قومسیونی رئیسی فریق علی صائب پاشا حضرتلری
طرفندن آلنان تلغرافنامه‌نك حلی لفاً عرض و تقدیم قیلنمش
و بو مقوله ارباب فسادك اعدام جزاسیله مجازاتی حکم قانونه ایجابندن
اولدیغندن مفسد مرقومك دخی بو حکمه توفیقاً اعدامی ایچون
اقتضا ایدن فرمان جلیل العنوانك اصداری منوط اراده سنیه
جناب پادشاهی ایدوکی انجمن خاص وکلاده تذکر ایدلمش
اولمغله اولبابده امر و فرمان اصابت‌نشان حضرت شهنشاهی
هر نه وجهله شرفتعلق بیوریلور ایسه مقتضای منیفی
اجرا اولنمق بیانیله تذکره ثناوری ترقیم قلندی افندم

فی ٤ ذی الحجه ١٢٨٩

<u>Превод на писмото.</u>

Ваше Превъзходителство.

Приложена към настоящето из-
праща Ви се дешифрираната телегра-
ма, получена от Негово Превъзходител-
ство генерал.-майор Али Саиб паша,
председател на съставената в Софи-
я следствена комисия, с която ни се съобщава,
че тук [той] изпратили по пощата съдебните прото-
коли, досежно наказанието на заловения Васил
Дякон Левски, за когото е било установено
с положителност, че е подстрекавал населе-

нието в Ловеч и се е одързостил „словом и делом" да бунтува това население против държавната власт и да върши разни други престъпления.

Той като, според постановленията на закона, такива бунтовници следва да бъдат осъдени на смъртно наказание, то, след като бъде обсъден той въпрос от страна на Министерския съвет, решено е да се направи постъпка за издаването на Височайши султански ферман за прилагане смъртно наказание, което зависи от повелята на Н. И. Величество Султана.

По повод на това, съобщава Ви се, че като и Височайшата заповед да последва, ще се нареди потребното за да се изпълни Височайшето постановление на волята и желанието на Н. И. В. султана за което се пише настоящото записка. 4 зилхидже 1289 (21.I.1873 год.)

Бележки върху документа.

Според горния документ за първи път в Отоманската съдебна процедура се споменава наименование на българските революционери „бунтовникъ" (ешкия) в делото на Левски. До като по-преди тия революционери за отоманската власт бяха разбой

ници (същия) и „хайдути".-

Както се има предвид всеизвестната бавна (Яваш-Яваш) канцеларска процедура в тогавашните турски учреждения, всеки ще се убеди, до каква степен правителството беше се стреснало от революционните прояви на българите, що с една незапомнена в аналите на тогавашната турска съдебна процедура бързина само за 40 дена бе решено и изпълнено обесването на Левски. На 27.XII 1872 г. (ст. ст.) Левски бе заловен; на 5.I 1873 г. бе докаран в София; на 9 с.м. се почна неговия разпит; на 17 с.м. бяха сервирани книжата по осъждането му; на 21 с.м. бе пратено от Цариград потвърждаването смъртното наказание по-оне султански ферман и на 6.II 1873 год. Левски свърши своя земен живот за да живее вечно в душите на българския народ.-

ПРОЦЕДУРАТА ПО ОБЕСВАНЕТО НА ЛЕВСКИ

ПИСМО ОТЪ ВЕЛИКИЯ ВЕЗИРЪ ДО ГЛАВНИЯ СЕКРЕТАРЬ НА СУЛТАНА

НОВООТКРИТЪ ТУРСКИ ДОКУМЕНТЪ ОТЪ НАШЕТО БЛИЗКО МИНАЛО

Следъ приключването на сѫдебното следствие по разпита на Василъ Левски, Димитъръ Общи и заловенитѣ по Орханийската афера комитетски хора отъ страна на следствената комисия, съставена въ София подъ председателството на генералъ-лейтенантъ Али Сайбъ паша, — според турскитѣ документи, които сѫ на лице, на 27. I. 1873 година (новъ стилъ) е билъ съставенъ сѫдебния протоколъ, съ който се искало смъртното наказание на Левски.

По силата на тогавашния турски наказателенъ законъ, за всѣко смъртно наказание се е искало издаването на султански ферманъ, за което сѫ бивали изпращани въ Цариградъ сѫдебнитѣ преписки по дѣлата на осѫденитѣ на такъво наказание лица и се е чакало пристигането на фермана за прилагане смъртното наказание, или за отмѣняването му.

По всѣка вѣроятность,

за да се ускори обесването на Апостола,

докато е била още прѣсна тревогата на българското население, вследствие залавянето и сѫденето на Левски и за да всѣе ужасъ въ това население, та по тоя начинъ да се разколебае вѣрата въ революционеритѣ и въ наченатото отъ тѣхъ освободително дѣло, отъ с ъ д ъ р ж а н и е т о на турския документъ (преписа и превода на който помѣстваме), узнаваме, че Сайбъ паша отъ една страна е съставилъ книжата за изпращане по пощата въ Цариградъ, а отъ друга — съ шифрована телеграма до великия везиръ е искалъ бързото издаване на султански ферманъ, съ който да бѫде утвърдена смъртната присѫда за обесването на Левски.

Писмото изхожда отъ канцеларията на великия везиръ и е адресирано до главния секретарь на султана.

П р е п и с ъ н а п и с м о т о:

صورت

عطوفتلو افندم حضرتلری

لوفچه ده اجرای تحریکات ایله حکومت سنیه علیهنه فسادات فوقیه و فعلیه یه دها

سائر جنایاته جرأتی ثابت و متحقق اولان واسیل دیاقو نفسنك [illegible] درست

ایدیلدیکی و مجازاتی حقنده مضبطه سی پوسته ایله کوندریلدیکی ذکر صوفیه ده

تشکیل اولنان تحقیق قومسیون رئیسی فریق علی صائب پاشا حضرتلری

طرفندن آلنان تلغرافنامه نك حلی لفاً عرض و تقدیم قلنمشدر و بو مقوله

ارباب فسادك اعدام جزاسیله مجازاتی حکم قانون ایجابندن اولدیغندن

مقصد مرقومك دخی موکلمه توفیقاً اعدامی ایجوبه اقتضا ایدن فرمانه

جمیل العوائدك اصداری منوط اراده سنیه جناب پادشاهی ایدوکی

انجمن خاص وکلاده تذکر قلنمش اولمقله اولبابده اوروقنه اصابت

نشانه حضرت شهنشاهی هر وجهله متعلقه و شرفنشوح بیوریلورسه

مقتضاسی منعقد اجرا اولنه جغی بیاننده تذکره ثناوری ترقیم قلندی افندم

٤ ذی الحجه ١٢٨٩

ankara, [illegible]
a la suite des pourparlers diplomatiques entre le gouvernement de la republique et le gouvernement de l'urss, il a ete decide de fermer a partir du 31 mars de l'anne courante les consulats de turquie a odessa, bakou, erivan et leninakan et les consulats sovietiques a izmir et a kars. dorenavant, la turquie aura un seul consulat en urss celui de batoum et l'urss aura egalement un seul consulat en turquie celui de istanbul.

varsovie, [illegible]
le ministre des affaires etrangeres, beck rentra hier soir a varsovie et fut salue a la gare par le vice-ministre des affaires etrangeres szembeck et les hauts fonctionnaires des affaires etrangeres.

bucarest, [illegible]
le mouvement diplomatique en roumanie n'est pas limite au rappel du ministre a moscou. on s'attend a des changements dans les legations a bruxelles, a berlin, a varsovie et a sofia. les attaches commerciaux de race juive ont ete rappeles.

ankara, l.-a.a.-
a la suite des pourparlers diplomatiques entre le gouvernement de la republique et le gouvernement de l'urss, il a ete decide de fermer a partir du 31 mars de l'annee courante les consulats de turquie a odessa, bakou, erivan et leninakan et les consulats sovietiques a izmir et a kars. dorenavant, la turquie aura un seul consulat en urss, celui de batoum et l'urss aura egalement un seul consulat en turquie celui de istanbul.

varsovie, l.-a.a.-
le ministre des affaires etrangeres, beck rentra hier soir a varsovie et fut salue a la gare par le vice-ministre des affaires etrangeres szembeck et les hauts fonctionnaires des affaires etrangeres.

bucarest, l.-a.a.-
le mouvement diplomatique en roumanie n'est pas limite au rappel du ministre a moscou. on s'attend a des changements dans les legations a bruxelles, a berlin, a varsovie et a sofia. les attaches commerciaux de race juive ont ete rappeles.

Преводъ на писмото

Ваше превъзходителство,

Приложена къмъ настоящето, изпраща ви се дешифрирана телеграмата, получена отъ Негово превъзходителство генералъ-майоръ Али Сайбъ паша — председатель на съставената въ София следствена комисия, съ която съобщава, че ще изпрати по пощата сждебния протоколъ, досежно наказанието на заловения Василъ Дяконъ Левски, за когото е било установено съ положителность, че е подстрекавалъ населението въ Ловечъ, че се е одързостилъ съ слово и дѣло да бунтува това население противъ държавната власть и да върши разни други престжпления.

Тъй като, споредъ постановленията на закона, такива бунтовници следва да бждатъ осждени на смъртно наказание, то, следъ като бѣ разискванъ тоя въпросъ отъ министерския съветъ, реши се да се ходатайствува за издаването на висококославенъферманъ за прилагане смъртното наказание, което зависи отъ повелята на Н. Импер. Величество Султана.

По поводъ на това, съобщава ви се, че, каквато и Височайша заповѣдь да последва, ще се нареди да се изпълни Височайшето постановление на волята и желанието на Н. Импер. Величество султана, за което се написа настоящата записка. 4 зилхидже 1289 г. (по ягира) 21. I. 1873 г. (ст. стилъ).

Бележки за документа

Споредъ горния документъ за пръви пжть въ отоманската сждебна процедура истинското наименование на българскитѣ революционери „бунтовникъ" (мюфсидъ) е дадено на Левски, докато по-преди тия революционери за отоманската власть бѣха „разбойници" (ешкия) и „хайдути".

Като се има предвидъ всеизвестната бавна (явашъ-явашъ) канцеларска процедура въ тогавашнитѣ отомански учреждения, всѣки ще се убеди, до каква степень правителството бѣше се стреснало отъ революционнитѣ прояви на българитѣ, та съ една незапомнена въ аналитѣ на тогавашната отоманска сждебна процедура бързина само за 40 дни бѣ решено и изпълнено обесването на Левски.

На 27. XII. 1872 г. (ст. ст.) Левски бѣ заловенъ; на 5. I. 1873 г. бѣ докаранъ въ София; на 9 с. м. се почна неговия разпитъ, на 17 с. м. бѣха съставени книжата по осжждането му; на 21 с. м. бѣ искано потвърждаването съ султански ферманъ смъртното наказание и на 6. II. 1873 г. Левски свърши своя земенъ животъ, за да живѣе вѣчно въ душитѣ на българския народъ.

Василъ Шановъ

(3?, 9. II. 1939 г. „Зора"

59 geneve,1.-a.a.- de ce matin sur la reforme du
au cours du debat
covenant,plusieurs orateurs prirent la parole.
m.litvinov souligna que l'article 16 du pacte etait
le principal moyen d'action de la ligue. la suppression des
engagements obligatoires impliquerait l'abolition de toute
difference entre les membres et les non-membres de la li-
gue. il critiqua l'attitude des etats membres qui desirent
recouvrer leur pleine neutralite. veulent-ils ,dit m. lit-
vinov ,que leur neutralite soit garantie? et qu'arrive-
rait-il si cette neutralite etait violee. il admit que
l'article 16 ne fut pas toujours applique et que son ap-
plication fut incomplete lorsqu'il y en eut. il estima
qu'il vaut mieux demander que dorenavant les sanctions
soient appliquees completement et constamment,pluto t que
de demander leur abolition. m. litvinov ajouta que la se-
curite collective serait assuree meme si la majorite des
etats, et non pas tous les etats, appliquaient les sanc-
tions. il souligna que l'article 16 constituait surtout
un avertissement et qu'il n'en serait pas ainsi au cas ou
les sanctions deviendraient facultatives. il conclut en
disant que la future agression aura un caractere collec-
tif et que consequemment l'article 16 doit etre maintenu
[illegible] contre l'agres-

Притурка

№ 1117 от 24 ноември 1872 г.

Книжата и оръжието, което се изпращаха от Влашко за раздаване във вътрешността Империи първоначално са идвали

Ежедневната преса по въпроса за шифрованата телеграма.

След като дешифрирах и преведох шифрованата телеграма, според установения ред в Народната библиотека, представих в канцеларията на Библиотеката по един екземпляр от дешифрованата телеграма и нейния превод на български със следното заявление:

До Господина
Директора на Народната
Библиотека
Тук.

Уважаеми Г-н Директоре,

Когато работех временно през м. август т.г. в Народната Библиотека заедно с г-н Д-р П. Мятев бях съобщил на последния, че през 1931 год. когато преглеждах някои Самоковски сиджили, бяха ми попаднали случайно в ръцете няколко ръкописни листа, съдържащи разни телеграми по общ

на хазната от Димитър Общи. Част
от тия телеграми още тогава пре-
ведох и бяха поместени вов в. „Заря".
Благодарение усилията на Г. Мия-
тев тия листа бяха намерени на-
ново, а заедно с тях той можа да
намери и друга част от списите
листа. Между телеграмите от новона-
мерените листа, намери се и една
шифрована телеграма. Предпола-
гайки, че тая шифрована телегра-
ма може да съдържа нещо тайно
и много важно за нас, което не
трябваше да се знае от другия [illegible]
персонал, заех се да работя
върху тая телеграма за да я деши-
фрирам. След усилен денонощен труд
в продължение на цели седмици, без
да имам на ръце ключа на тоя
шифър, чрез разни комбинации и
догадки, най-после сполучих да я деши-
фрирам.

Каква беше моята изненада, кога-
то прочетох в тая телеграма това,
което до сега беше една загадка, а

именно предателската роля на поп Кръзьо, която вече се установява документирано.

Като Ви изпращам заедно с настоящето преписа ~~от~~ от самата шифрована телеграма, върху цифрите на която са нанесени съответните букви, както и цялата телеграма дешифрирана на турски и преведена на български, най-учтиво Ви моля, предвид грамадното историческо значение, което представлява тая телеграма и положения от мене двумесечен труд за нейното дешифриране, да ходатайствувате пред надлежното място, за да ми се отпусне едно прилично парично възнаграждение, а ако това не стане, то да ми се разреши да издам тая телеграма в отделна брошура.

София 6.XI.1936 г. С почит: [illegible]

По тоя начин, по неизвестни за мене съображения, директорът на

Библиотекаря Г. Р. Райчев не ми отговори нищо в положителна, нито в отрицателна смисъл. Отнесох се до Академията на Науките със следната молба:

До Господина
Председателя на Академията
на науките
Тук

Господине председателю,

От много години, даже непосредствено след освобождението ни от турско владичество, между учените хора в България, които бяха се заели да напишат историята на революционното движение у нас, беше се появило едно различие в убежденията им досежно знатния участник на всенародни наш национален борец за свободата — Дякона Левски, което различие съществува и до днес. Едните са убедени, че Левски е бил предаден, а другите казват, че той не е бил предаден, мотивирайки своето твърдение с липсата на автентични официални документи. Първите, макар и да основават

своите твърдения на писмени и устни
показания на някои съвременници и
дейци от онази епоха, но пак поради
липса на писмени официални дока-
зателства и тяхното твърдение не е въз-
приетото. Даже преди няколко години
един млад историограф, придружен от
едно длъжностно лице за преводач по тур-
ски език, макар и да ходи в Цариград
за да се потруди да открие нещо в тур-
ските архиви за изясняване на тоя въпрос,
върна се обратно, без да може да научи
нещо положително.

През 1931 година бях се ангажирал да
потърся някои стари турски документи
в Софийската народна библиотека за Са-
моков и околността, които самоковци искаха
да намерят в книгата, която готвеха
да издадат за своя град. Между докумен-
тите, които ми бяха дадени да превеждам,
случайно намерих няколко листа от
изходящ дневник на бившето турско Софий-
ско окр. управление, поставен в друг един

Самоковски тефтер. Като прегледах
тия листа, видях, че те, между другото,
съдържат и нѣколко телеграми, досежно
нападението и обира на хазната от Ди-
митър Общи. Преведох по-важните от
тях и още толкова бѣха помѣстени във в. "Заря".
За намирането на тия телеграми
своевременно съобщих на тогавашния
директор на Народната библиотека покой-
ния г. Вел. Йорданов.
През м. август т. год. бях поканен от
управата на Библиотеката да преведа
съдебните протоколи по делото за обира
на хазната и това на Левски. През
време на работата съобщих на завеж-
дащия Ориенталския отдел при Библиоте-
ката г. П. Миятев за съществуването на
на намерените от мене телеграми
по обира на хазната. Обаче той на пръв
път отказа категорически да има в библио-
теката подобни документи, защото ако
е имало такива, то, поради тяхната исто-
рическа важност, тия документи щяли да му
се предадат от неговия предшественик – Тео-
ров-Жинцалов, заедно с другите подобни книжа,

които се пазят грижливо от управата на Библиотекаря в специален шкаф.
Обаче, когато на другия ден му дадох превода на тия документи, той остана учуден и обеща да ги потърси. И наистина, след дълго търсене, той можа да намери както тия листа, така и няколко други, като приложение от първите.
Тия толкова важни за нашата история документи, изглежда, че не са били прегледани и проучени от администрацията при Библиотекаря, защото ако бяха проучени, тяхното съдържание щеше да бъде известно до сега. Че не са били проучени до сега, личи от факта, че тия документи са зарегистрирани от г. Хемдалов в каталога на турските книги под № 192 рака: "Софийски санджакъ дефтеринджеи" стр. от тефтерите на Софийското окр. управление, а в друга една графа на същата страница, като пояснение, написал следните думи: „Кратки извадки от входящ и изходящ инвентар!"
Не трябва да ни учудва факта, че тия документи са отделени по този начин

както часът от цвечар, без даже да бъдат прочетени, защото г. Хиндалов, който обичаше да се кичи с титлата „тюрколог", или не си е направил труда да ги прочете, считайки ги за маловажни, или пък не е могъл да ги прочете и да схване тяхното съдържание. Да се отбележат едни телеграми като часът от цвечар, според мене е дълбоко невежество, което, за голямо съжаление, е било оставено да мине по контрата на Народната библиотека.

Между телеграмите в лисапра, които г. Михайлов намери разпиляни, имаше и една по-дълга, написана с турски шифър, примесен тук-там с няколко други турски думи. Понеже тая телеграма беше между телеграмите, в които се говореше за обира на хазната и заловяването на комитетските хора от Ловеч, оръжие и др. сила от същите околии, предполагах, че и тая телеграма ще се отнася пак по същия въпрос. А за да бъде дешифрована, допуснах щото нейното съдържание да бъде много важно и тайно, та да не се знае от другия канцеларски персонал при тогавашното Софийско окр. управление.

помолих управата на Библиотеката да ми даде копие от телеграмата да се помъча да я дешифрирам. За сериозен труд аз стигнах. След двудневно бдене моята изненада, обаче, каква неизразима за нашия народ и главно за духовенството, открих в тая официална телеграма отправена тържествено от най-видните учени хора официален документ, в който се споменава за предателската роля на поп Кръстьо!..

Като изложих(?) горното, най-учтиво моля Г-не Председателю, да наредите, според установения в Академията ред, да се прегледа моя труд от вещи лица, след което да се направи потребното за изясняване на бял свят тоя толкова важен за историята ни документ, като ми се отпусне едно прилично възнаграждение за положения от мене труд по дешифрирането и превеждането на тоя документ.

Ползувам се от случая да съобщя на Комитета(?) на Академията, че в Народната ни библиотека има още много важни шифровани документи за нашата история, които, поради необясними недоразумения и неоправдани спорове, се пазят в тайна и не се дават на компетентните лица за превеждане и изнасяне на бял свят. София 25.XII.1936. С почит: [signature]

От Академията получих след-
ното писмо:

Българска Академия
на науките
№ 327 София 27.XI.1936 г.

До Господин
В. Шамов
тук

Честь ми е да Ви съобщя, че Исто-
рико-филологическият клон в заседа-
нието си на 26 т.м. разгледа заявле-
нието Ви вх.№ 415 т.г. и реши в
една комисия от члена на Академията
проф. Ст. Младенов, г. Д. Гаджанов, бивш
лектор по турски език в университе-
та и г. Гълъбов, сегашен лектор, да обяс-
ните, как е дешифрирана телегра-
мата и как е преведена.

Допълнително ще Ви се съобщи, кога
ще се събере комисията

Секретар (п) П. Пеев

От канцеларията на академията
получих следните две бележки:

— а —

Г-н В. Шамов
тук

Г-н Шамов,

Заседанието на комисията, пред
която ще трябва да обясните деши-

фирирането и превода на телеграмата е насрочено за 13 т.м. събота от 8 до 9.30 часа преди пладне.

(печат на Академията) С почитание

Деловодител (п) нечетлив.

Бълг. Академия на науките.

Г-н Младенов,

Заседанието се отлага за в сряда 9 часа пр. пладне, когато ще бъде свободен г. Гаджанов.

12.II.1937 г.

София

(печат) Делов. (п) нечетлив

На уречения ден се събра комисията пред която изложих най-подробно как успях да дешифрирам телеграмата и да я преведа. Комисията остана твърде доволна от моите обяснения и сметна нужно за цялата процедура, която председателствуваше професорът Ст. Младенов, да прегледа моето изложение и да го приготви за поместване в Сборника на Академията, който ще се издаде през 1937 година.

Същевременно комисията изяви жела

ние да изнеса в специална сказка, в едно от събранията на Историко-филологическото дружество, моя труд за днешното състояние на просветеното общество.

На 8.V 1937 година получих следната записка от г. професор [illegible], уредник на сказките на Историко-филологическото Д-во.

София
8.V.1937.

До г-на Васил Шанов
в София

Г-н Шанов,

Въ една Ваша беседа, която бяхте ми правили, Вие изказахте желание да направите един доклад в Историческото Д-во за един важен турски документ, който открихте в Народната библиотека и дешифрирахте и който разкрива участието на поп Кръстьо в предаването на Левски. Този документ Вие предадохте в Академията на Науките и се пази.

Вие бихте могли да направите Вашия реферат, който да трае около ½ час идущата сряда – 12 май 6¼ часа

ст. об. в помещението на Академията на науките, където Историческото дружество ще има заседание.

Ако сте съгласен да направите поважна Вашия реферат, снабдете ме с една бележка по приносителя за да наредя да бъде обявена сказката Ви.-

Поздравлявам Ви и оставам

Проф. Ников.

Истор. дружество на 10.V.1937 г. издаде следната покана:

Покана

Историческото дружество в София ще има събрание в Академията на науките на 12 май, сряда 6.15 часа с дневен ред:

1.- Г-н В. Шанов ще говори на тема. "Кой е предал Левски? (Според един официален ~~[illegible]~~ неизвестен до сега турски документ шифрован.

2.- Д-р Ив. Дуйчев - Теофан за основаването на Българската държава

Вход свободен

От Настоятелството.

Пред препълнен от слушатели салон в Академията на науките
на 12.V 6½ часа
(четох моята статия върху дешифрирания турски документ със следното предисловие:

Почитаемо събрание!

Точно сега, когато българският народ се готви да празнува 100-годишнината от раждането на великия наш революционер и апостола на свободата Дякона Васил Левски и да се наслаждава на тая свобода, спечелена с толкова свидни и скъпи жертви, аз идвам да внеса смут в душите и велика скръб в сърцата на тоя народ, като изнасям на бял свят, отдавна търсения от нашите историци стоящ досега в Соф. Нар. библиотека официален турски документ, в който ясно личи предателската роля на поп Кръстьо. Тоя документ, обаче, ще внесе и успокоение на ония наши учени хора, които, макар и да вярваха в лицето на тоя поп един предател, но поради липса на писмени доказателства, не смееха да го назоват с истинското му име — предател. Също така, чрез тоя документ, ще се убедят и ония писатели и историци, които не са допускали

просто едно духовно лице, а при това
и член на Централния революционен ко-
митет в Ловеч, да бъде предаден.

Нека мимоходом да съобщя, че в На-
родната на библиотека има още мно-
го стари турски документи с твърде
важно за нашия народ историческо зна-
чение, които стоят още неподредени и
непреведени. По всяка вероятност упра-
вата на Библиотеката чака да измрат
всички ония българите, които владеят тур-
ския книжовен език за да се поканят
поне от странство чужденци - турко-
лози, на които да им се възложи да пре-
веждат тия документи, срещу скъпо пла-
щан хонорар. Тая система за непоощ-
ряване на българи-ориенталози да работят
в Ориенталския отдел на Библиотеката
се практикува още от самото създа-
ване, и продължава и сега с още по-засил-
ваща строгост по отношение на тия
важни турски исторически документи.

Обаче, надяваме се да вярваме, че надлеж-
ните културнопросветни институти у
нас ще направят потребното през Ми-
нистерството на Нар. просвещение за да се пре-
махне тая възбрана и тая строгост.

След това вестникът поясних как сполучих да дешифрирам телеграмата и изложих нейното съдържание заедно с своето заключение, мотивирано, въз основа на други турски и български документи по въпроса за злата участ на Левски.

Интервюираните, представители на увереността за предателството на поп Кръстьо в самото събрание, поискаха лично да видят дешифрираната шифрована телеграма и да им се тълкува от двамата турколози, които също бяха в събранието, тая част от телеграмата, дето се говори за предателството на поп Кръстю и дали дешифрирането е правилно и вярно.

Един репортьор на в. Зора, който присъствува на събранието е поместил на следующия ден - 13 май 1937 год. - в същия вестник статия под надслов: „Поп Кръстьо е предател на Левски. Краят на един спор. Намерен нов и категоричен документ. Една шифрована телеграма.

Статията почва тъй: "Известният наш турколог г. Васил Шанов, който от дълго време издирва в нашите стари турски архиви документи относно съдбата на Левски, прочете снощи пред Историческото

дружество интересна справка, в която утвърждава спорния до сега факт, че известният Поп Кръстю е черкезкият предател на Дякона. Документът, който установява тоя факт, е една телеграма написана с турски шифр. След двуседмичен труд г. В. Иванов е успял да я разчете. Телеграмата изхожда от София и е изпратена от софийския окр. управител Мазхар паша до търновския мютесарифин. Ето и самото дешифриране на самата телеграма. (следва превода на телеграмата).

След поясненията, които се дават в вестника върху дешифрирането на телеграмата, цитират се буквално и следните редове от дешифраторската справка:

„Случайността рече ще да помогне, за да блесне самата истина. Бъдещият историк не ще се намира вече в затруднение. Положението не ще се смущава, а ще се възмущава! Противоречията ще заглъхнат, защото „вехтата минея" на църквата и тези документи имат вече голяма действителност. Тая действителност бе намерена случайно между купища стари турски документи,

като че ли напълно захвърлена още от създаването на Народната библиотека от нехайни или неосведомени хора, за да се върши едно престъпно дело, за по този начин да се появят претенции и кризиси между нашите книгохранилища и да се изхабят до сега напразно толкова нерви, труд, авторитет и мастило."

В спис. [illegible] от 15.V е поместено следното съобщение:

По предполагаемите [illegible] Кръстю

В допълнение доклада на г. В. Шанов пред Историческото дружество върху заловението на Левски, от управата на Народната библиотека ни съобщават следното:

„Телеграмата, за която е дума в доклада на г. Шанов, се намира в един дневник за телеграми на някакво? пощенско учреждение в София, може би отоманско, или окръжно управление от 1872 година (началните страници липсват). Не е била намерена между купища стари турски документи, а е била и сега е редовно подредена в ориенталския отдел на библиотеката с сигнатура 192 и инвентарен №:261. Телеграмата е била известна още на покойния бивш библиотекар на ориенталския отдел, Е. Ихчиев"

Като отговор на съобщението на управата на Народната библиотека по въпроса за шифрованата телеграма (в. Зора бр 15.V) давам следните пояснения:

Най-чистосърдечно заявявам, че съдържанието на телеграмата, която дешифрирах, както и на другите лични телеграми, отнасящи се до обира на хазната, които ги има в намерените от мене места не са били известни, нито на старата, нито на сегашната библиотечна управа, нито пък на завеждащите до сега ориенталски отдел библиотекари. Това мое твърдение се основава на следното обстоятелство: Въпросните места са зарегистрирани на последната страница на каталога от библиотекаря Тодоров-Жинзифов през 1931 година, когато аз намерих тия места и ги предадох лично на директора на библиотеката покойния Вел. Йорданов. Следователно не е вярно, че покойния Ихчиев е знаел за съществуването на тия места, защото те не бяха сами, а бяха поставени в един Саломонови тефтер, дето ги намерих през 1931 год.

Даже и сега управата на библиотеката не е уведомена добре, та в съобщението си казва, че телеграмата се намирала

„в един изходящ дневник на някакво турско управление в София, което би-ло митнично или окръжно управление (К.М.) което от самото сортирането на телеграмите личи, че те изхождат от софийското окр. управление, макар и да липсват началните страници на тия документи. Всяко лице, което про-чете знае да чете турски, ще разбере от самия начин на редактирането на тия телеграми, че те изхождат от окръжно, но не от митническо управление."

18.V С почит: [подпис]

В отговор на горното мое съобщение във „Зора“ от 20.V. се появи следното апресиле:

По спора за шифрованата турска телеграма за поп Кръстьо.

Между управата на Нар. библиотека и нашия турколог г. В. Шанов се завърза спор: зарегистрирани ли са били в Народна библиотека редовно турските документи и изгорено ли е било на съответните служби сортирането или пък не. Вечно писмо до редакцията г. Шанов твърди, като привежда и известни основания за това, че те не са били подписани.

Ние мислим, че тоя въпрос е формален и се

отпечатан до днешния ден в нар. библиотека. За обществото е интересен един знаменателен факт: че благодарение на усилията на г. Шапова въпросът за предателството на поп Кръстьо получи неоспоримо осветление чрез шифрованата телеграма която той успя след упорит труд да разчете. Няма съмнение, че това е лична заслуга на г. Шапова. Не може сериозно да се твърди, че тая шифрована телеграма е била известна на сътрудниците си и преди него, защото никой – нито турколог нито библиотечна управа – не биха я отминали или премълчали, ако я знаеха.

Това е, мисля, най-същественото в спора за турските архиви".

Б. Органите на вестниците: „Час", „София" и „Утре" поместиха по свои интерпретации за телеграмата, както следва:

В. „Час" от 25.V. – „Предателство и предателство"! – Оказа се тия дни, за обща изненада на всички, че в Народната библиотека имало един безспорен и категоричен документ, който доказва, че поп Кръстьо е извършил предателство спрямо Васил

левки. Една телеграма, свят верно записана, номерирана, каталогизирана и т.н. — според всички изисквания на библиотечната наука. Тази телеграма била дори изнесена, според официалното обяснение на Народната библиотека на бившия уредник на ориенталския отдел. И въпреки всичко това, най-малко беше възможно да се води на дълго и на широко спор и да се поставя под съмнение предателската роля на поп Кръстьо.

По този повод бяхме искали да отбележим, че предателство е не само издаването на някои факти но и премълчаването им. Предателство спрямо науката и историческата истина".

В. „София" бр. 525.—

Крупен исторически факт.

Който бе омаловажен от печата.

Крупен исторически факт бе отбелязан през изтеклата седмица у нас — факт, по който се спори от 50 години насам и който бе разделил обществото на две половини. Това бе откритието на турколога г. Шамов, че поп Кръстьо

бил предател на апостола Левски.

Ако случаят се отнасяше до някакво кабаретно произшествие, вестниците щяха да го мъчат няколко дни наред. Но туй, че цялата една нация се смята за нещо безинтересно даже от онова произшествие за убоденият от игла крак, което се отбелязва от всички столични вестници.

Документирано установеният, обаче, факт, че поп Кръстю е предател на ~~[illegible]~~ В. Левски се отбелязва само от един вестник и то на четвъртата му страница - без да последват от някакви коментарии за поука или за назидание на учащото поколение."

В. „Утро" бр. 95. -

„Страната на споровете"

„Ние живеем в страната на споровете. У нас се спори за всичко. Ето нов спор: кой е открил телеграмата по предателството на Левски. Един журналист иска да присвои [illegible] заслуга за себе си: аз открих, мен се падат лаврите; друг не ище. Това не му стига, то [illegible]

другите и казва: намерих телеграмата
заровена в купища книги в Нар. библио-
тека! – Ние не желаем да спорим с никого.
Ще кажем само, че заслуги имат онези, които
прибраха старите турски архиви в Народна-
та библиотека; онези, които първи намериха
телеграмата, регистрираха я, направиха
опит да я разчетат, изпратиха я в Анкара
чрез легацията и привлекоха вниманието
на мнозина турколози. На г. Цанов трябва
да се отдаде заслугата, че има старанието
и упоритостта да разчете тази телегра-
ма. Тази заслуга никой не може да му
отрече, но и той не трябва да си приписва
заслугата, че е открил телеграмата.
Друг е въпроса, кой какво възнаграждение
трябва да получи за труда си. В всеки слу-
чай управлението на Нар. библиотека не
трябваше да бъде нападано несправедливо.
Не се спираме до исканото възнагражде-
ние за разчитането на телеграмата –
това не е наша работа и ние се от-
казваме да преценяваме, дали трябва да
се плати, или не. Ще отбележим само, че у
мнозина остава впечатлението, какво
отказаното възнаграждение става при-
чина за спора и за ..... нападките
срещу управлението на Народната
библиотека".

по повод горното антрефиле на в.
„Утро", до редакцията на тоя вестник
изпратих за поместване следното мое
изложение:

До Господин редактора
на в. „Утро"
Тук

В отговор на изнесеното от Вас
по мой адрес в „Наши бележки" на в.
„Утро" от 24 того, моля да поместите в
същия вестник долните мои пояснения:
Никъде и никога не съм казал, че аз
съм намерил тоя документ. Ето самата
истина: Вярно е, че документа е бил в Народ-
ната библиотека, обаче до сега абсолютно
никой не е знаял нищо за него. Г-н Милев,
завеждащ ръкописния отдел при Библио-
теката, в една своя статия във в. „Мир"
казва, че тоя документ е бил известен на
покойния Ихчиев, понеже, както казва
Милев, той видял някакви бележки
на Ихчиев върху книжката, съдържащи
тоя документ. След Ихчиев, отдела е
бил завеждан от покойния Димитров,
после от г. Тодоров-Хиндалов и сега от
г. Милев; обаче, как така тия господа
до сега да не са изнесли съдържанието
на тая книжка, в която има и телегра-
ми по обира на казната от Димитр Общи.

на това твърдение отговарям: защото тия книжа не бяха известни никому, понеже не бяха поставени, дето им е било мястото, а случайно бяха поставени в един самоковски турски тефтер, от който оставаха неразделно частта но не принадлежаха към тоя тефтер. Следователно, никой завеждащите ориенталския отдел, нито уредника на библиотеката не са знаели нищо за тия книжа, понеже те нямаха отделен инвентарен № и не бяха зарегистрирани.

Част от тия книжа намерих случайно през 1931 година, когато прелиствах един стар самоковски тефтер. Тогава прегледах и преведох телеграмите по обира на хазната, които се съдържаха в тия книжа и ги дадох за поместване във в. "Заря". За намирането на тия книжа съобщих на тогавашния директор на библиотеката Т. Йорданов, който веднага нареди да се зарегистрират. И действително, тия няколко листа, заедно с други такива, намерени там в самоковските тефтери са регистрирани от тогавашния завеждащ ориенталския отдел Тодоров-Хиндалов в каталога на библиотеката под №192 заедно с други книжа, набавени през 1931 год.

През м. август 1936 год. като работех
между други нужни документи в Народната
библиотека, с помощьта на Г-жа Милетева за
тия документи и само когато му дадох
преписа на тия документи по обира, той
повярва, че имало такива документи и
по мое настояване, той почна "да се рови"
между книжата на отдела за да ги намери.
И когато посочих на Г-жа Милетева регис-
трацията на тия книжа в каталога
на библиотекаря, той се извини, че до сега
не му оставало време да прегледа тия
книжа, макар и да беше работил вече в
ръкописния отдел цели три години.

Що се отнася до нареждането, че
„отказаното мен възнаграждение,
станало причина за спора и за.... напад-
ки срещу управлението на Народната
библиотека", длъжна да Ви съобщя следното:
Споразумявайки се с Управника на Народ-
ната библиотека, щом като дешифрирах
документа, депозирах го със заявление
от 6. XI. 1936 год. в управлението на Библио-
теката, в което молех да ми бъде възна-
граден труда, а в случай, че това не стане,
да ми се разреши да изнеса материалите
и начина на дешифрирането в отделна
брошура. Обаче и до днес още не ми е отговорено

нито неопровержимо, нито опровергавано. Нигде
никога и никому не съм се оплаквал, че не ми
е плащано възнаграждението за моя труд;
обаче по всяка вероятност, никому тежки на
съвестьта, дето не ми е платено до сега,
на изучаване това обстоятелство [в пресата], от една
страна да му олекне, а от друга – да изме-
ри въпроса.

От изложеното до тук виждате, г-не
Редакторе, че не съм имал „намерение
да грабна узлата заслуга за себе си." В моя-
та сказка в Академията на науките
нигде не съм казал, че „аз открих теле-
графията, аз съм герой". Аз не съм нищо
друго, освен един скромен работник в поле-
то на старите турски книжа. С моя
труд аз не искам да печеля слава, а да до-
принеса полза на нашата история. Обаче
също и не желая, щото с чужди трудове,
други да се кичат със слава незаслужено.

Сумата, която би ми се дала за моя труд,
колкото и голяма да бъде тя, няма да отгова-
ря на преимуществата от мене заслуга към
нашата история. В други страни та-
кива една заслуга биле възнаградена
съвсем по друг начин, но не и с незаслу-
жени упреци и подмятания, каквито Вие,
г-не Редакторе, сте поместили във Вашия
вестник по мой адрес и пр., само и само

да защитите управата на Народ-
ната библиотека, която е подведена
от недобросъвестни „тюрколози".
Приемете, Г-не Редакторе, отлични-
теми към Вас почитания.
София 26. V 1937 г. [signature]

В отговор на това мое изложение
във в. „Утро" брой 96 от 30. V 1937 год.
в отдела „Наши бележки" е поместено
следното антрефиле:

Обясненията на Г. Шапов.

„На нашата бележка от миналия брой
„Стражара на старовете", Г-н Шапов е
бил любезен да ни напише един дълъг от-
говор, който, нека признаем, прочетох-
ме с интерес, защото ни даваше обясне-
ние за много грешки. Ние благодарим,
но не можем да го обнародваме, тъй като
вече, че тези сведения станаха вече
известни от статия за епиграмата
по предателството на Левски."-

Забележка: присъединявам отдел Г. П.
Шишманов иска да защити както себе си,
като запази фактите, че не е знаел да има
в отдела въпросните документи,
както и самата управа, че не е до-
пускала злоупотребявания от турците

архивни книги лица да се занимават с тия книги, намерих една стара потвърждение на изнесените от мене лица подробни в народната библиотека, която намери място във в. "Мир" бр. 11045 от 17. V 1937 година под надслов: "<u>Истината по ползуването от турския отдел при Нар. библиотека</u>" със следното съдържание:

В отговор на статията [illegible] във в. „Час" от 16.VI 1937 г. бе поместено следното мое изложение:

Турският отдел при Народната библиотека.

(Преди известно време турколога г. В. Шопов откри в турския отдел на Народната библиотека една забутена телеграма, с която се доказа документално, че В. Левски е бил предаден от поп Кръстьо. Г-н Д-р Милетев се опита да обори във в. „Мир" твърдението, че телеграмата била „забутана". Тук г. Шопов отговаря на г. Милетев.)

„Не зная по какви съображения завеждащият от три години насам ориенталски отдел при Народната библиотека Д-р П. Милетев в статията си под горното заглавие се мъчи да изопачава истината по въпроса за неотпускането на сведущи лица по турски език да работят с всички стари турски документи, намиращи се в тоя отдел, както и по изтъкнатия от мене факт, че книжата, съдържащи телеграмите по обира на Къкрина са били забутани.

Обаче сам г. Милетев в поместената статия казва дословно така: „Г-н Шопов,

...ник и други някои, твърдейки, че в хорарния отдела
бил твърде труден за нашите турколо-
зи османолози"! Как е било в миналото
не зная. От горните мои думи излиза, че
не само аз твърдя, че не ми се позволява да
боравя със старите турски документи, но
е имало и други, които са се оплаквали. Как-
во документи не са им били давани на тия
„други лица" не зная. Г-н Митев казва, че
ми вече няма забрана в Библиотеката,
обаче, (според Митев), „читателите са длъжни
да не нарушават на правилниците и на-
редбите за ползуването на тия книжа"!
Никъде в моята справка аз не съм винил
директора, както казва г-н Митев, обаче
аз възставал и ще възставам против
тия негови служители, които твърде своео-
бразно прилагат правилата за „подчи-
нение на правилниците"! Ето един пример:
г-н Чобански (поддиректор в Библиотеката),
изнасяйки думата след моята справка (в Ла-
[illegible] на науките), за да опровергае
моето твърдение, че не е имало десетки
до вчерашните книжа в Библиотеката, един ден
ми се оплака, че не са му били давани книжата
които той е искал да прочете, но аз наредих
потребното и тия книжа му се дадоха"! Да,
книжата ли бяха дадени, но требваше ли аз да
прибягна до чужда помощ, за да получа това,

кълнито мелар? От тук именно върху запис-
ленията за своеобразното прилагане пра-
вилата за подчинение на правилниците.
Как тия правила на едни допущат да
дават някои книжа, а на други не допущаха
тая беше причината, дето „никой не е
посещавал архиварския отдел", както
каза г. Срамилипров през време на сказка-
та се отнасяше до казаното от мене
в сказката, че книжата, съдържащи ши-
фрованата телеграма, бяха намерени меж-
ду другите стари документи, за което
г-н Митев казва, че не било вярно, сам той
в своята статия само какво казва: „Ми-
налата година ровейки се (к.м.) в отдела
намерих още 27 такива телеграми,
между които и шифрованата. Тия теле-
грами са на листове от специален тефтер (от
които намерих и първите листа през 1931 год),
но поставени на друго място."
Когато човек се „рови" да търси нещо,
значи, че това нещо се намира между
куп неподредени други неща. Тук, обаче,
г. Митев не казва причината, която го
е накарала да си остави другата рабо-
та и да се „рови" в тъмните книжа
на отдела. Аз не мога да си представя
млад човек, какъвто е г. Митев, да забрави
толкова бърже. Защото, когато един ден

му казах, че между книжата на отдела
има няколко листа, поставени не на
място, шифрирани телеграми по обира на
казната, които аз бях намерил по-рано,
заврени между други книжа, той отказа
категорически да има в отдела такива
книжа. По всяка вероятност тия години
никой не е прегледал в отдела на Библиоте-
ката, преди е бил твърде малко за да про-
вери какво му е оставил неговия пред-
шественик и да ги сравни с каталога.
Но когато на другия ден му дадох превода
на тия телеграми, тогава той се убеди
в правотата на моето твърдение и
почна __да се рови__ в книжата за да на-
мери тия документи. И той действи-
телно намери, както намерените по-
рано от мене листа, както и някои дру-
ги такива. Ако аз не бях повдигнал
тоя въпрос, може би г. Мятев, __зает
с други работи в Библиотеката__, не щеше
__да се рови__ между книжата в отдела, както
бяха натрупали неговите предшестве-
ници и тия толкова важни истори-
чески документи нямаше да видят бял свят.
Г-н Мятев в своята статия казва,
че в най-ново време турският отдел

се търси отъ малцина само заради не-
говите материали, именно конфере-
нтѣ движения и въстания, защото стах
„се правятъ сензации". Г. Миятевъ, нѣщо и ка-
претендиращъ да бъде добъръ историкъ, може
би не знае, че основата на нашата но-
ва история съставляватъ именно тия ма-
териали и че тѣхното изучаване [illegible]
цельта не е „да се правятъ сензации". Думата
иматъ г-да историците.

Споредъ г. Миятевъ тия „малцина", ако
са само 5-6 души въ цѣла България, би трѣб-
вало да се затворятъ въ [illegible] и да четатъ
тълкуванията на Корана (защото най-
много отъ нашите сега турски кни-
ги са отъ тоя характеръ), безъ да иматъ
право да се допиратъ до други книжа, спе-
циално отъ рѫкописни документи, отнася-
щи се до историята на България и дру-
гите балкански държави, за да не се пра-
вятъ сензации. Чудна логика!.... А тия
документи нека си стоятъ непрочетени и
непреведени, та като измрятъ „мал-
цината", да нѣма никой да разбере отъ тѣхъ,
когато тепърва се учатъ да четатъ и пишатъ
турските йероглифи, ако има кой да ги
подкрепя за да се учатъ. А пъкъ нашата
история може да си съществува и безъ поз-
наването на тия документи, както, може би, същ...

ден ще се прочетат и проучат от чуж-
денци, от които ние ще ги вземем наго-
во, без да сме стигнали в тяхната нагото-
Г-н Миятев казва, че „както оригина- верност-
тата и другите телеграми са били из-
вестни още на първия завеждащ архив-
ния отдел на Библиотеката, по-
койния Д. Ихчиев. Затова той тогава
не е казал нищо за тях — не ми е изве-
стно". Аз пък твърдя, че съществуването
на тия телеграми не е било известно
нито на един от досегашните завеж-
ващи отдела лица. Защото тия ли-
ста се зарегистрираха от г. Хиндалов
през 1931 год. когато аз намерих една
част от тях забутани в други книжа.
Обаче и тогава те бѣха зарегистрирани,
без да се прочетат и проучат. Това личи
от начина на зарегистрирането им:
„Кражби извадки от входящ и изходящ
~~[illegible]~~ [illegible]".

Г-н Миятев, който се е амбицирал
да тури ред в тоя отдел (?) също така
не е знаел за съществуването на тия
документи, ако не беше почнал да се рови
из книжата, след като му казах, че в отде-
ла има и други книжа, отнасящи се до
обира на хазната и не бѣх му дал пре-
вода на тия телеграми.

В средните векове тогавашния мир учен „просветен" свят е допущал съществуване-то на други материци, освен известните до тогава: Европа, Азия и Африка. Обаче трябваше да се яви един Колумб за да ги открие. Впоследствие намериха се завистливи хора, които са оспорвали неговата заслуга, но сразил ги той да им даде урок с „Колумбовото яйце"! За голямо съжаление и сега още се намират хора, които вървят по стъпките на Колумбовите завистници!....

Вшан

Нашият български общественик и писател покойния Д-р Иван Г. Клинчаров възмущавайки се от кражбите из [illegible] и [illegible] върху неуредицата из нашите библиотеки и музеи, написа една дълга и основателна статия във в. „Час" от 1. IX 1937 озаглавена:

Складове на стари и не научни литература.
Уредбата на нашите научни институти
В интересите съхраняване на ценните [illegible]

„Лозето иска мотика, а не молитва"
Народна поговорка.

„Че нашите музейни и архивни материали са поставени в едно незавидно положение

в това отношение да има никакво смешение. Всеки, който е имал случай да се рови из тия материали, или поне да хвърли бегъл поглед на тях, се е натъквал на тая печална истина. Тази печална истина отбелязва днес и г-н Гавр. Н. Кацаров, известен археолог и византолог, — на нея се натъкваме отново сега и ние поради ожесточената разпра между нашите туркологи и османолози.

Нима не е нужно да влезете в Софийския археологически музей, за да се убедите, че тази е най-важна и най-голяма сбирка от северо-егейски страни, както го нарича английският археолог H. Casson в неговата за научна работа: — паметниците в двора на музея, пръснати сега от новопостроената се бъдеща сграда и вижте, няма ли да изтичате мимо през онези купчина безмилостно изхвърлени фрагменти, струпани като материал от разрушена къща, изоставени от капризите на времето и на полуварварството, които още не могат да оценят тяхния дълбок смисъл за науката.....

От спомената по-горе разпра между някои «туркологи» ние извеждаме заключение, че в подобно незавидно положение се намира и «турския отдел» (архив) при Народната библиотека. Още преди 25-30 години ние сме се интересували живо от архивния

отдел при Народната библиотека и пред-
ва да признаем, че не напълно системати-
да го използуваме тогава поради нега-
вана уредба, неподхадяща за научна работа
неподхождащи факти, тъй като за него се заговори
най-после твърде много, ще е доразличи,
за да убеди читателите за истинността
на нашите думи.

Архивният отдел при Народната
библиотека ни бе полезен, когато преди
30 години, когато работехме над новата
и пълна редакция на Хр. Ботевите съчине-
ния (1906 г.) и неговата биография, както
и за биографиите на Левски (1924) г.
и Л. Каравелов (1925) г. Между многоброй-
ните въпроси, които чакаха осветление
от документите, търсехме в тоя ар-
хив материали и по предателството
извършено от поп Кръстьо след Араба-
конашкото произшествие.

Тоя въпрос, що който до това време
срещахме само догадки в Букурещкия
печат от 1872-1873 год. - твърдо всена-
родно убеждение за физическия преда-
тел, но никакви документи, на които
да се облегне библиографът-историк, особе-
но ни затрудняваше. По тази причина
в 1924 год. ние възприехме тезата,
че той Кръстьо не е първоначалният
предател, но че той е извършил само-

местонахождението му в Ловчанския конак и с това е капсулирал всички елементи на предателството.

Днес, обаче, близо цялата истина и тя изобличава поп Кръстю като самозванен предател на Апостола. Около тази заслуга, за която трябва да се благодари на журналиста В. Шамаров се завърза в печата спор, който в края си резултира разкри някои гнили страни в "Турския отдел" на архива при Народната библиотека, а от тук и ломара уредба в някои наши научни институции.

Още през 1935 год. се появи серия статии за "съдебното дело на В. Левски" (виж в. "Нови дни" бр. 140 - 144 от м. февруарий за 1935 г.), от които се разбра че не всички лица, които са уредили тоя отдел, са били добре подготвени. Ако тая подготовка е била по-висока, столичарите разбира не би съществувал до днес, или както документът, откриването на който тя се води, отдавна би попаднал в ръцете на уредниците на "турския отдел". На това предположение ни навеждат някои сведения "из турските държавни архиви" които по същото време даде г. Паликарев

-

С дата 1 дек. 1872 год. турското пра-
вителство пише до Дунавския вилает:
«Вие полагате големи усилия и с пъл-
но доверие очакваме заловяването на
главатаря на бунтовниците Васил Левски,
който започнал да посещава Пловдивско
и Казанлъшко както..... и пр. (ср. в. Зора
от 1934 година).

Указанията в този документ са
толкова ясни, че след тях е било нужно
само да се посочи физическият предател
по документа, който се е търкалял из
ръцете на държавниците на "турския
тиранин", без да се досетят да го потърсят!
За да намалят мерзките власти „усилия",
от една страна, а от друга – за да оправ-
дават "с положителност" заловяването на
Левски, предумишлено трябва да се прие-
ме, въз основа на този документ, че е
имало предварително предателство. А
този "съдебното дело", както и цялата
архива по Арабаконашкото приключе-
ние са в ръцете на нашите турколози
– следваше те да проучат навреме
всички книжа в него, да ги преведат на
нашия български език и, подредени безуп-
речно, да ги представят по-нататък
на науката. Това е главната и единст-
вена задача на всеки архивен уредник

към компетентността на които
са утвърдените положенията на хирур-
гиите и научни читатели.

Вместо да получим от съвкупната пара-
дейност на малцината турколози тоя
резултат, ние наблюдаваме напоследък
между тях един спор — кой пръв е от-
крил Америка!....

След като бе предадена в резюме
сказката на г. В. Шиманов, държана от
него на 12 май т.г. пред Историческото
дружество, която докладва съдържанието
и разгласения от него документ, че поп
Кръстю „систематически е предавал всич-
ките действия на комитета" (в. „Зора" от 13.V
1937 г.) г. Милетев уредник на „турския
отдел", излезе да каже, че миналата
година, както се говори в отдела, на-
мерил 27 фалшиви телеграми, между
които и шифроваларя (в. „Мир" от 17.V
1937 г.). Съвременно с това известие
и на старото лидерство г. М. нарече изне-
сеното от г. В. Шиманов пред Истори-
ческото дружество „шумна сензация"!

Действително, откритието на г. Ш. е
една сензация, но тя се превърна в по-
ложителна научна заслуга, защото след
нея не може да има спор по въпроса за
предателството на поп Кръстю. През г. М

…турският отдел е имал двама уред-
ници: от които единият помощник –
то, които основателно белязва г. Ша-
нов във в. „Час" (бр. 41 от 16.VI 1937 г.) нито
един от тия уредници не е имал се-
риозно на своята служба като уредник.

Впрочем, не само в тая област науч-
ните институти не са в ред и служебни-
те лица са имали небрежно на своята
работа: всеки „уредник" се е считал
на институтно директор и е гледал,
преди всичко, своя лична кариера, правил
е свои лични изследвания и творил
лични трудове, както е имал твърде
ограничено на служебното си положение.
Те, уредниците, не са били организирани
в един научен кръжок със строги задъл-
жения по своята работа: — всичко е било
случайно и затова днес имаме по-ско-
ро „стажове" от уредници, отколкото
технически упражнения за научни
изследвания.

Безредието в нашия Археологически
музей и в „Турския" отдел при Народна-
та библиотека, канцеларирани сега от
отговорни лица публично, не дава
лице един тоя оплакване и повод да
кажем, че пълното научно развалие

нека от учениците по-друго отноше-
ние към служебните им задължения.
Богатството от археологически и
архивни материали, които имаме
и които прави впечатление на уче-
ниците, беше удвоило и утроило, ако
се въведеше в научните институти
у нас по-друга организация и система,
която да задължава учените с опреде-
лена работа, от една страна и от
друга — ако между последните може-
ше да се създаде едно похвално съ-
ревнование....

Д-р Ив. Б. Кишкаров